

El passat dijous, dia 17 d'abril, al saló de sessions de l'Ajuntament de Mataró, tingué lloc l'acte institucional commemoratiu del mil·lenari de Santa Maria.

En el transcurs de l'acte, el doctor Ramon Reixach i Puig, membre de l'equip del Museu Arxiu, pronuncià la conferència que tot seguit transcrivim.

APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ¹

SANTA MARIA, CENTRE DEL CULTURE CRISTIÀ A MATARÓ

La continuïtat amb la romanitat cristiana

En alguna data entre finals del segle iv i inicis del v, el temple romà d'Iluro, que es trobaria a la cota més alta del turonet que centra el nucli històric de la nostra ciutat, sembla que es va convertir en l'església de Santa Maria. No hauria estat el primer lloc de culte cristià, ja que segurament hi hauria hagut prèviament oratoris en cases particulars. Seria el cas de la Torre Llauder, que va veure transformada la seva sala noble amb l'afegit d'un absis.²

La tolerància religiosa integradora romana va fer excepcions amb els cristians, cada vegada més nombrosos en els medis urbans i periurbans. També amb els presents a les costes de la Tarraconense nord-oriental, documentats ja al segle iii. Les persecucions contra els cristians, provocades per la seva negativa a retre culte al poder polític divinitzat, l'emperador, van acabar l'any 313 amb l'edicte de Milà de Constantí. Amb la llibertat de culte i predicació constantiniana, el percentatge de cristians de les ciutats romanes va augmentar encara més, fins al punt que no seria d'estranyar que, quan l'any 380, l'emperador Teodosi va promulgar l'edicte de Salònica de conversió del cristianisme en religió d'Estat, la majoria de la població de l'Imperi ja el professés.

Fruit del decret de Teodosi, es van cristianitzar els antics espais sagrats i destruir els ídols. Això és el que hauria passat a Iluro, i que va passar arreu de la romanitat tardoimperial. La nova fe s'havia convertit, per als emperadors, en l'única àncora de salvació solvent d'un debilitat imperi, que havia perdut l'antiga moral ciutadana romana cap a la *res pública*. El relativisme moral havia afeblit la veritable força de l'Imperi. El món grecoromà es reformulava, de manera que cristianitzat, es va convertir en la base moral, cultural i pre-política sobre la qual, durant segles i segles, s'ha construït el nostre continent i la nostra ciutat. No en va sobreviure l'Imperi, però sí una fe que seria capaç d'integrar el món bàrbar en la romanitat cristianitzada fent néixer una nova realitat: Europa.

Així, doncs, aquell temple, en el context d'una conversió extensa de la població i amb l'autorització d'uns governants amatents a aquest fet, s'hauria convertit en una església paleocristiana. Un edifici que s'hauria anat ampliant o reformant fins arribar al que existia aquell 25 de març de l'any 1008, —el XIII de les calendes d'abril de l'any XII del regnat del rei dels francs Robert—, quan el bisbe de Barcelona i els canonges de la catedral van permutar a un grec, anomenat Aurici, unes «*terras in diversis locis cultas et eremas quod habemus in comitatu Barchinonense, in Maritima, vel in termino de Mata, in apendicio de Parrochiam Sancte Marie qui dicunt Civitas fracta*». A canvi d'aquestes terres,

cultivades i no cultivades, que tenien en el comtat de Barcelona, en el Maresme, en la demarcació administrativa de Mata, dins de la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta, el nom de l'antiga Iluro, ara Mataró, el grec Aurici hauria de donar unes finques que tenia al Clot de la Mel de Barcelona.³

Ben poca cosa tenim d'aquella Santa Maria de l'any 1008, llevat del pergami que testifica l'existència de la parròquia. D'època romana, per contra, els pedestals conservats de divinitats paganes amb inscripcions llatines, els quals es poden ja documentar al segle XVI, presents en l'espai de Santa Maria.⁴

També el descobriment, els anys cinquanta del segle XX, per Marià Ribas, d'un cementiri paleocristià,⁵ del segle V, davant mateix del portal major. Allí es va trobar l'esplèndida làpida amb un crismó, que custodia el Museu Arxiu de Santa Maria. Els cristians van deixar d'enterrar-se a extramurs de les seves ciutats, a cantó i cantó de les vies d'entrada, com era costum romà, per fer-ho al costat o sota de les esglésies, com encara veiem a les parròquies de pagès. Aquest canvi va a favor de la tesi de la transformació del temple principal de la ciutat romana en la principal església d'Iluro, seguint una pauta repetida en molts altres casos, com el de Tarragona, on hi ha parets de l'actual catedral que són encara les mateixes de l'antic temple pagà. En una cata realitzada l'any passat, el 2007, en l'espai de rere el cancell del portal major, els arqueòlegs van trobar restes d'època tardoromana que sembla que remetien a un edifici paleocristià.⁶ Aquest seria el lloc concret on podríem situar la part més antiga de Santa Maria, ja que l'església sempre ha crescut cap a llevant.

La primitiva dedicació a la Mare de Déu i que aquesta sigui en la seva festa de l'Assumpció, ja que les altres titularitats marianes no apareixeran a Europa fins a la baixa edat mitjana, dóna força a la hipòtesi que ens trobem amb una església nascuda en època tardoromana, on l'ocupació sarraïna no va fer oblidar que era uns dels grans centres religiosos del bisbat de Barcelona. L'església parroquial de Mataró va estar, fins al segle XVIII, dedicada a la Mare de Déu en la seva festa del 15 d'agost, l'Assumpció, data de la festa major, fins que va ser canviada per les Santes l'any 1783. Durant la dècada dels setanta del segle XVIII, davant de la imatge titular, una representació gòtica de la Mare de Déu, portava el Nen Jesús a una mà i una candela a l'altra, el rector i la comunitat de preveres de Santa Maria van interpretar que era la Candelera i que, per tant, l'església parroquial de Mataró era dedicada

Lauda sepulcral romana amb representació d'un crismó, segle V. Museu Arxiu de Santa Maria. Cripta dels Dolors.

a la Presentació de Jesús al Temple de Jerusalem pels seus pares, festivitat que es celebra el 2 de febrer. D'aquesta manera, la festa patronal de la parròquia i la de la ciutat es van separar i canviar de l'original i comuna del 15 d'agost.

Així, d'ençà del segle V, com a mínim, Santa Maria hauria acollit l'església principal de la ciutat. L'indret de culte públic per excel·lència dels cristians mataronins per, de forma comunitària, fer lloança i acció de gràcies a Déu, proclamar la seva Paraula, demanar per les necessitats dels vius i els morts i celebrar els sagraments.⁷ Al llarg dels segles, es va anar desplegant la centralitat de Santa Maria en la vida de culte cristià local, un fet que culminaria l'any 1928 amb l'atorgament, pel papa Pius XI, del títol de Basílica menor de Nostra Senyora de la Presentació del Senyor.⁸

El bisbat no va renunciar a fixar l'església principal del Maresme mitjà en un altre lloc que no fos l'indret de l'antiga Iluro. Aquesta continuïtat eclesial amb els temps dels romans, és la causa que la futura vila i ciutat de Mataró, en néixer al voltant de la sagrera de Santa Maria, es situés sobre l'antiga Iluro, i no en cap altre indret del terme. És la causa, doncs, de la superposició geogràfica d'Iluro/Mataró. Quan l'antic terme d'Iluro es dividirà en termes de

castells, es castralitzarà, seran tres les parròquies que englobarà, la de Santa Maria, Sant Miquel de Mata i Sant Andreu de Llaveneres. És versemblant pensar que la de Mata i la de Llaveneres fossin una segregació de la primera, efectuada amb al pas de l'alta a la baixa edat mitjana o simultàniament a aquest procés d'encastellament. La parròquia de Mata esdevindrà sufragània de la de Santa Maria ja durant la baixa edat mitjana, període en què aquesta darrera apareix formada, a part de la zona central on apareixerà la vila i diverses ermites al seu redós,⁹ pels veïnats rurals de Traià,¹⁰ centrat en la seva església de Sant Cugat i Sant Jaume, de Cirera, de Valldeix,¹¹ amb la seva església de Sant Sadurní (actual de Santa Rita) i de Mata,¹² amb les esglésies de Sant Martí i Sant Miquel. El terme civil de Mataró, espai geogràfic sota govern del seu Consell de la *universitat*, serà el de la parròquia de Santa Maria, després que l'any 1543 els habitants de la parròquia de Sant Andreu de Llaveneres (amb Sant Vicenç) s'escindissin per formar una *universitat* i Consell propis.¹³

Una competició per ser dins Santa Maria

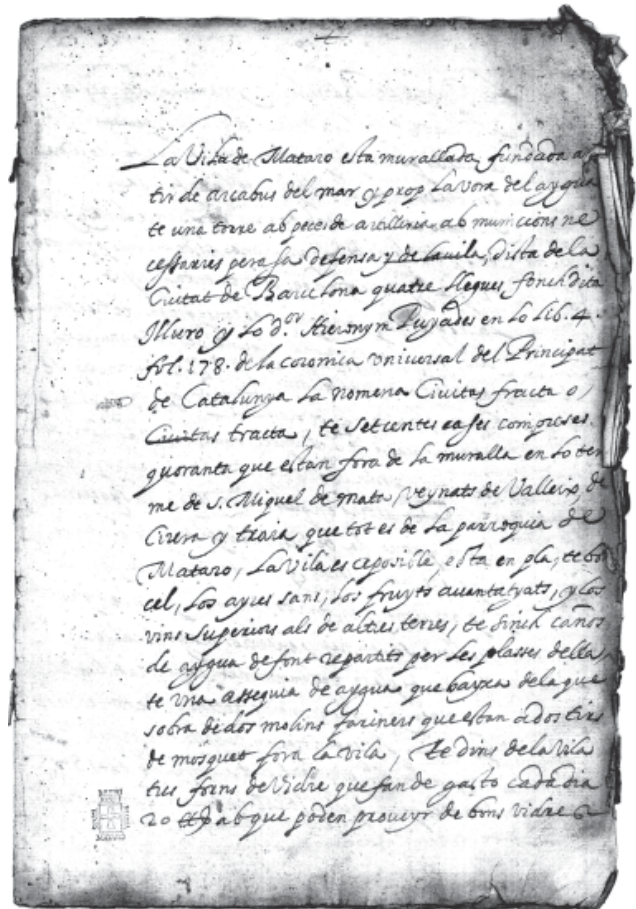
Una de les representacions més boniques de l'església, és la que sovint apareix a les claus de volta de les esglésies gòtiques, la d'una dona que aixopluga tothom sota el seu mantell obert. Aquesta és també la imatge de Santa Maria de Mataró durant segles. Tothom volia estar dins l'església, espiritualment i físicament, en una veritable competició per no quedar-ne fora.

El Consell de la *universitat* de Mataró i després el seu successor, l'Ajuntament, tenia el seu banc dalt del presbiteri de Santa Maria, ben a prop de l'altar.

Els gremis competien per tenir una capella dins l'església, origen de les laterals que observem a cantó i cantó de la nau central.

Tothom volia ser-hi, tant en vida com després de la mort. Tota l'església era i és farcida de vasos sepulcrales excavats al seu terra. Fins al començament del segle XIX, el cementiri de Mataró era situat davant de la façana i a l'actual espai de la capella del Sagrament.¹⁴

Els senyors feudals de Mata es van reservar la capellania de Santa Maria per poder nomenar com a rector els seus parents o persones de confiança, sovint canonges de la catedral de Barcelona. La lluita contra la privatització de les parròquies i de les rendes va ser una de les preocupacions dels bisbes medievals que, com sant

Primer full del memorial del rector Folquer (c.1631).
Museu Arxiu de Santa Maria. Arxiu del Rector.

Oleguer de Barcelona, van seguir la reforma romana del segle XI, anomenada gregoriana, en honor al seu màxim impulsor, el sant pare Gregori VII. El bisbat no va poder arrabassar del feudal el dret a presentar rectors a Santa Maria de Mataró fins a l'any 1391, data en què la capellania de Santa Maria va passar al capítol de canonges de la catedral de Barcelona. L'any 1423, aquests la cedien al bisbe.¹⁵ D'ençà d'aleshores, ha estat una rectoria de lliure col·lació.

Santa Maria va ser sempre una de les principals parròquies del bisbat de Barcelona, important tant pel nombre d'habitants com per suficiència econòmica de la seva rectoria.¹⁶ Serà, però, a partir del segle XVI, quan podem equiparar-la a les set parròquies històriques de la ciutat de Barcelona. L'any 1631 Pere Folquer va renunciar a ser canonge ardiaca de la catedral de Barcelona per venir de rector a Mataró.

El nom del primer rector conegut és Guillem de Mora, l'any 1182. El pergami més antic que, físicament, està a Santa Maria, de 1297, i on s'arrenda part del delme del peix,¹⁷ documenta com a rector Jaume d'Orís.¹⁸

El testament del senyor feudal de Mata, Guillem Ramon de Castellvell, de 1110, parla ja dels clergues, en plural, que hi ha a Santa Maria, parròquia a la qual assignava diversos llegats si no tornava viu de Terra Santa, on marxava de peregrinació.

A finals de la baixa edat mitjana es va estendre la institució del benefici eclesiàstic, una via indirecta de tenir un mossèn de casa a l'església, sense anar a expenses del bé comú dels fidels. L'any 1329 existia ja el de Sant Joan a l'altar del mateix nom de Santa Maria. L'any 1390, els Ferrer, aleshores principal nissaga resident a la vila –la fortuna de la qual devia néixer de l'ofici que indica el seu nom–, va fundar el benefici de Sant Esteve a l'altar del mateix nom.

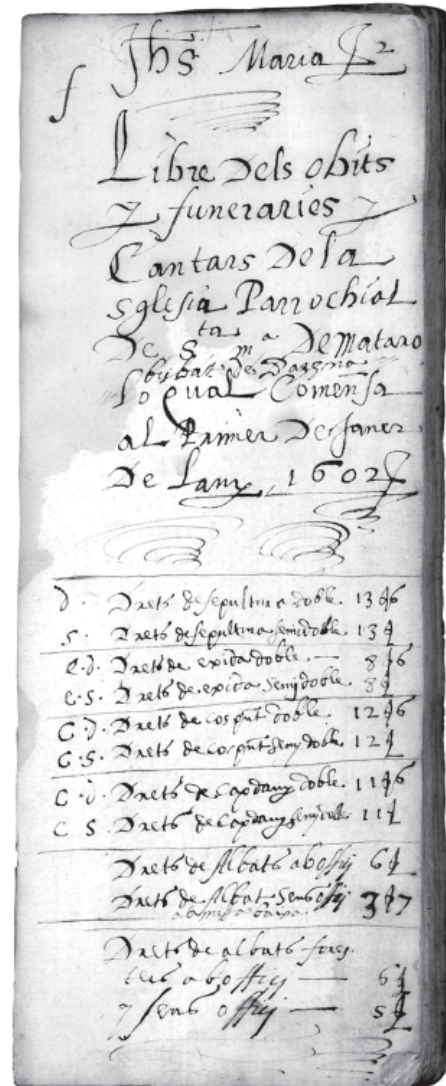
Les grans famílies nobiliàries, de comerciants o de pagesos grassos constituïen, per a aquest fi, un patrimoni, de manera similar al que es fa avui per fer néixer una fundació. De les seves rendes en viuria un prevere que designaria la casa fundadora, normalment un familiar o amic, i que estaria assignat a un altar concret dels diversos que existien en l'interior de les esglésies o en un de construït *ex-professo*. L'obtentor d'un benefici, si superava els estudis oportuns, podia ser ordenat pel bisbe, ja que podia acreditar prou mitjans de subsistència. L'any 1788 es va crear el darrer dels nous beneficis residencials que va tenir la parròquia de Santa Maria durant les edats medieval i moderna.

Les grans nissagues de Mataró (Ferrer, Portell, Palau, Campllonch...) van poder, així, tenir un mossèn a la parroquial que pregués per ells i, sobretot, celebrés sufragis per l'ànima dels difunts de la família, ja que aquestes eren, normalment, les obligacions de l'obtentor d'un benefici. A la mort d'un beneficiat, la família fundadora, la qual en retenia el patronat, nomenava el successor. Així, el benefici de Sant Antoni Abat, per posar un exemple, fundat el 1599 per la casa Portell de Valldeix, va tenir dotze beneficiats, que es van anar succeint fins a l'entrada del segle xx, quan es va deixar de proveir per falta de rendes.

En la conformació del clergat de Santa Maria, a aquests clergues, sense més obligacions parroquials que les esmentades, s'hi van sumar, des del 18 de febrer de l'any 1600, els anomenats residents perpetus, gràcies a una concòrdia o acord entre les autoritats municipals i el rector. Eren deu places vitalícies, que van acabar essent vint-i-una al segle xviii, reservades a mossens nascuts a Mataró. Era

una demanda popular que el Consell de la *universitat*, el precedent de l'actual Ajuntament, va fer seva. Es tractava de la universalització de la figura del beneficiat, com explicava Francesc Llauder, rector de Mataró de 1727 a 1754: «Los hijos de dicha Ciudad fácilmente consiguen el ser admitidos al número competente de los Residentes de su Iglesia y, con la sola admisión, son promovidos a los Sagrados Ordenes, sin que necesiten que sus Padres o Parientes les suministren medios para la dotación de Personados, expedición de Bulas, y por otros gastos que, en sí, traen las expediciones de despachos para colaciones de Beneficios..., medio que con tanta facilidad les atribuye el tener la cógrua para mantenerse en su Patria, para el consuelo de sus Padres y Parientes».¹⁹

Per a aquest fi, els mataronins deixaven a crèdit perpetu, per mitjà de censals, petits capitals que rendien el 5%. Carles III els va baixar al 3%. Aquests interessos quedaven destinats a pagar un ofici religiós, que podia ser per l'ànima d'un difunt

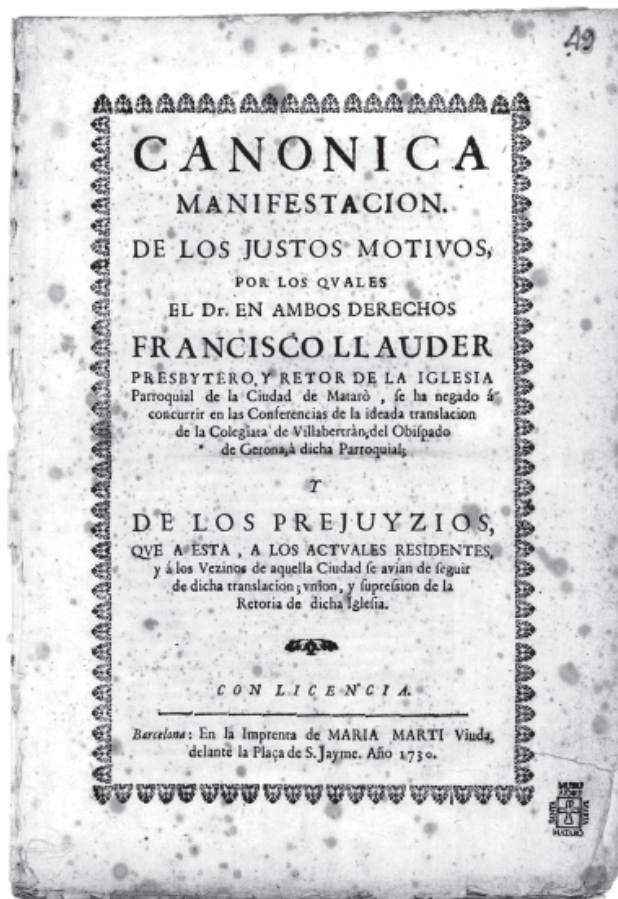

Portada del primer llibre de Funerària (1602-05).
 Museu Arxiu de Santa Maria. Llibres Sagramentals.

o per una festa de devoció a un sant o a la Mare de Déu. La suma de totes aquestes rendes era l'anomenat *fundat*, que anava a parar a una bossa comuna que servia per pagar una petita retribució a tots els preveres residents perpetus que assistien a l'ofici religiós així establert, i normalment resat des dels bancs del cor de Santa Maria. A més a més de la bossa del *fundat*, hi havia la de *funerària*, on anava a parar el que es cobrava quan una família demanava més d'un capellà en els oficis fúnebres. Durant tot el mes, el control de l'assistència s'anava anotant en els anomenats *llibres de Cantars*, veritables dietaris que permeten seguir bona part de la vida litúrgica de la parròquia durant els segles XVII i XVIII. Paral·lelament, es distribuïa entre els preveres assistents a cada ofici religiós, fos de *fundat* o *funerària*, una moneda interna, les anomenades pallofes o ploms, que a finals de mes eren bescanviats per la moneda comuna provinent de les esmentades bosses. Fins a l'any 1700, el rector i el Consell municipal havien d'estar d'acord en l'admissió d'un candidat dins de la comunitat de preveres residents de Santa Maria de Mataró, que era títol vàlid per poder justificar la manutenció de cara a poder ser ordenat d'ordes majors. D'ençà d'aquell any 1700, aquesta competència va passar a ser exclusiva del rector, el qual, en la cerimònia d'acceptació, acompanyava el nou resident «fent lo assentar en las Cadiras del chor y fenli donar los Ploms per lo Bolzer».²⁰

Els mataronins van proveir els mitjans, i van poder disposar així d'una comunitat de preveres, que eren fills i germans seus que compartien els mateixos domicilis particulars, i que assistien al cor de la parroquial per lloar el Senyor i pregar per les necessitats tant de vius com de difunts.²¹

A finals del segle XVIII, a part del rector, els tres o quatre vicaris inclòs el de l'Hospital, el mestre de la capella de música, l'organista i els dos xantres, el clergat de Santa Maria era format per nou beneficiats i vint-i-un residents perpetus. Trenta places, doncs, creades i mantingudes pels mateixos mataronins, de forma independent del rector de la ciutat i que s'implicaven de forma variable a ajudar-lo en la confessió o en la catequesi. Aquesta indeterminació del clergat a ajudar el rector, seria motiu d'una tensió latent entre el Consell municipal i el rector. Les autoritats volien una comunitat nombrosa i il·lustrosa al cor de Santa Maria. Per això, van arribar a fer negociacions els anys 1728 i 1729, amb la nova església ja enllestida, per traslladar la col·legiata de Santa Maria de Vilabertran a Mataró i fusionar-la amb el clergat parroquial, els quals haurien quedat elevats, ni més ni menys, que a la categoria de canonges.²²

Portada de l'opuscle de Vilabertran.
Museu Arxiu de Santa Maria. Arxiu del Rector.

El rector, per contra, volia clergues que l'ajudessin en la catequesi, la confessió i la predicació. Pel mateix motiu, el doctor Joan Palau, futur bisbe electe d'Elna al Rosselló, havia fet venir els carmelites descalços el 1588 a Mataró, els quals van fundar el convent i l'església de Sant Josep. També va ser el primer a interessar-se per la vinguda dels caputxins, tot i que no seria fins a l'any 1610, quan obririen el convent dalt del turó on hi havia l'ermita de la Mare de Déu de l'Esperança.²³ El cardenal Vives i Tutó²⁴ serà deutor d'aquesta presència, que continua en la comunitat de caputxines, monestir fundat l'any 1741. Aquest darrer any, el rector Francesc Llauder va aconseguir que quatre de les vint-i-una places de residents estiguessin obligades a ajudar-lo en el confessionari i, per tant, obligats a tenir estudis suficients de moral i tenir actualitzades les llicències per confessar. El mateix rector, que va bloquejar l'operació Vilabertran, no va veure amb mals ulls la fundació dels escolapis a Mataró, el 1727, l'actual Santa Anna, perquè això anava a favor de la formació dels infants. Els rectors no van permetre mai la constitució de Santa Maria en col·legiata. Tot i això, el clergat parroquial, que fins i tot va constituir una mútua de malaltia pròpia –l'anomenada infermeria– va participar en part de

l'administració econòmica d'ençà de la concòrdia de 1754.

A finals del segle XVIII, la parròquia és descrita dins «La Antiquísima Ciudad de Mataró, con su hermoso puerto de mar en el Mediterráneo, está situada a los quarenta y un grados, y treinta minutos de latitud, y veinte grados, y diez minutos de longitud. Tiene tres mil quinientos vecinos con mucha nobleza en una sola Parroquia, con su Cura, cuyo Curato, o Rectoría es la mejor del Obispado de Barcelona, quatro Tenientes, y treinta y dos residentes para los Divinos Oficios; tiene tres conventos de Religiosos, uno de Capuchinos, otro de Carmelitas Descalzos, y uno de la Escuela Pía, con uno de Monjas Capuchinas, y otro de Carmelitas Descalzas, un buen Hospital, y una Hermita, buenos paseos, una Cárcel, dos Tribunales, y tres molinos, que muelen con agua conducida de los montes por subterráneos conductos: tiene inmediatas al mar dos baterías, con dos cañones cada una: son sus Patronos Nuestra Señora de la Asunción, San Jayme, San Simón, Santa María Magdalena, y San Desiderio Martyr, cuyo Cuerpo se venera en la Iglesia Parroquial, y le traxo de Roma el Padre Tomás Muñesa de la Compañía de Jesús, en el año de 1686. Hay mercado franco todos los Martes».²⁵

Malgrat aquesta aparent independència del clergat parroquial respecte del rector, seria injust oblidar que la majoria de les obres socials catòliques dels segles XIX i XX, com les relacionades amb l'educació dels noies i noies, que farien de Mataró un referent escolar, o el mateix Cercle Catòlic d'Obrers, van ser engegats o promoguts per residents perpetus, com veurem més endavant.²⁶

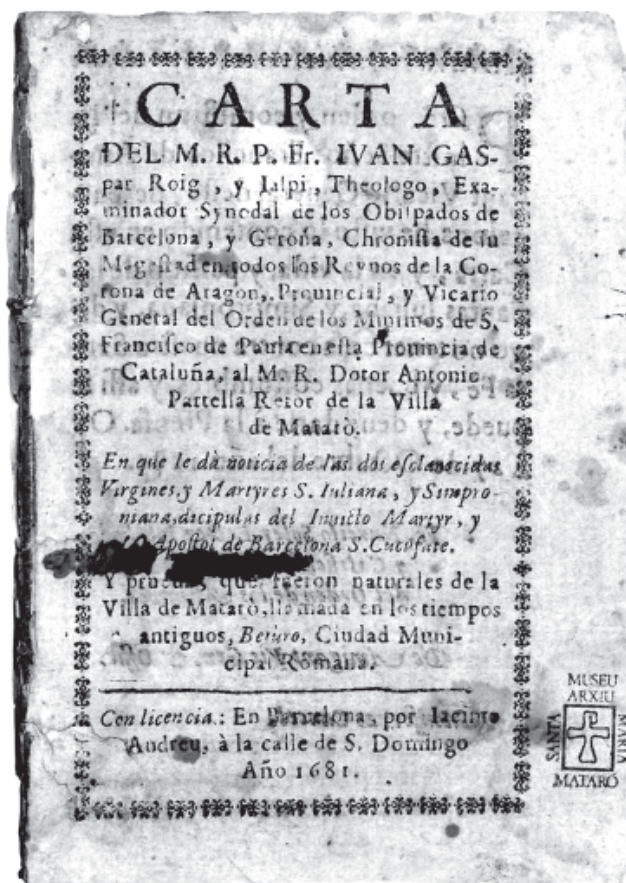
L'expressió de la Fe

a) La història de l'espiritualitat

Santa Maria ha acollit moltes confraries de seglars units per una devoció concreta al llarg de la seva història. El caminar d'aquestes confraries és paral·lel a la història de l'espiritualitat de la parròquia. La primera mobilització en aquest sentit, la trobem en la creació de l'administració de la Llàntia per tal que el Santíssim Sagrament estigués sempre il·luminat. Els seus creadors van aconseguir unes terres, on ara hi ha el barri de la Llàntia, les rendes de les quals servien per pagar l'oli.

Santa Maria va acollir la contemplació de la dimensió còsmica del misteri cristià feta pels

romànics, la de la maternitat de Maria i de la humanitat de Jesús a què ens va animar, respectivament, sant Bernat de Claravall i sant Francesc d'Assís.²⁷ També el valor de la vida cristiana en el senzill quotidià, com ens va recordar santa Teresa de Jesús i el moviment del Carmel Descalç, tan arrelat a la idiosincràsia de Mataró. El rector doctor Joan Palau i la seva família seran els motors de les fundacions del convent de Sant Josep (1588) i del monestir de les Tereses (1648).²⁸ La capella dels Dolors seria la capella dels terciaris franciscans a Mataró, fundats a mitjan segle XVII, rere l'estela de la presència caputxina.²⁹ El mateix rector Joan Palau va protegir, per a difondre l'oració del rosari, la fundació de l'encara viva Confraria del Roser el 1575. Santa Maria va aixoplugar la renovació espiritual nascuda amb el concili de Trento, i donà encara més relleu al culte eucarístic amb la fundació, per exemple, de la Confraria del Santíssim Sagrament, coneguda com la Minerva³⁰. El rector Antoni Partella serà el primer a interessar-se perquè Mataró tingui uns patrons³¹ propis, les santes Juliana i Semproniana, màrtirs i deixebles de sant Cugat, les restes de les quals arribaran en dues fases, procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès, el 1772 i el 1835. L'església de Santa Maria custodia des d'aleshores les urnes sepulcral de les patrones de la ciutat.³² El rector Pau Llorenç

Edició de la carta de fra Joan Gaspar Roig i Jalpí al rector Antoni Partella. Museu Arxiu de Santa Maria.

Mare de Déu amb l'infant Jesús.
És possible que presidís el retaule major de l'església gòtica
de Santa Maria. Alabastre. Jordi de Déu, escultor. Segle xvi.
Museu Arxiu de Santa Maria. Sala de Síntesi.

promourà la fundació de la Congregació dels Dolors (1693), origen de la capella pintada per Antoni Viladomat, per tal de difondre, amb una petita regla de vida, la vida apostòlica entre els seglars mataronins.³³ Santa Maria es veurà també animada pel floriment del culte a la Immaculada, a sant Josep, al Sagrat Cor de Jesús i a la Sagrada Família durant el segle XIX, com es pot observar en les diverses confraries que van anar naixent, i encara ara en les devocions particulars i l'onomàstica locals.

b) L'art

La bellesa i dignitat del culte a la parroquial de Santa Maria va ser una preocupació tant per als rectors com, i amb especial intensitat, per als seglars mataronins. Gràcies a aquest fet, Santa Maria es va convertir, durant segles, en el principal centre d'expressió artística de la població.³⁴

De l'església anterior a 1526, se'n té molt poca informació.³⁵ Es conserva la base del campanar³⁶ i, pel que fa a l'estil gòtic, una imatge jacent que representa el Trànsit de la Mare de Déu al Cel³⁷ (l'antiga festa patronal) i una obra de l'escultor responsable de la decoració exterior del Palau de la Generalitat, Jordi de Déu, la Mare de Déu del retaule major de Santa Maria,³⁸ una imatge en alabastre que ara es conserva al Museu Arxiu. L'introduïdor a Catalunya de la fase pictòrica gòtica, anomenada internacional, Lluís Borrassà (c.1360-c.1425) va pintar, l'any 1457, el retaule de Santa Cecília de Santa Maria.³⁹

Pel que fa a l'estil renaixement, Nicolau Credença i els portuguesos Pere Nunyes i Enric Fernandes⁴⁰ van pintar el nou retaule major, un cop es va dedicar la nova església el 28 d'octubre de 1526, per substituir l'antiga que s'havia quedat petita.⁴¹ Aquesta nova edificació, feta encara en estil tardogòtic, tenia, com va detallar el rector Pere Folquer, tres naus.⁴² Les seves capelles laterals van anar proveïnt-se de retaules encarregats pels gremis professionals i per les confraries devocionals que les administraven.⁴³ En són exemple els dos retaules de finals del segle XVI, perduts, de l'introduïdor del tenebrisme a Espanya, Francesc Ribalta (1565-1628).⁴⁴

Amb el nou segle XVII, l'escultura va anar guanyant terreny a la pintura en l'obra dels nous

retaules, ara de gust plenament barroc. Aquest fet va coincidir amb la conversió de Mataró en un petit centre de producció escultòrica, amb els tallers de les nissagues dels Llobet,⁴⁵ dels Vendrell,⁴⁶ dels Riera o d'en Joan Vila. Tots ells artistes, amb obra tant a Santa Maria com a fora de Mataró. De la destrucció de 1936 han sobreviscut el retaule del Roser, d'Antoni Riera⁴⁷ i el seu fill Marià, amb col·laboració de l'iniciador de la nissaga dels Bonifaç, l'occità Lluís Bonifaç; el de Santa Anna de la confraria dels pagesos comparets, obra d'en Joan Vila, i el de Sant Nicolau.⁴⁸ I, trencant el gust popular per l'escultura pel més auster de la pintura, el millor conjunt barroc actualment conservat al Principat, que la Congregació dels Dolors va fer decorar a la figura senyera de la pintura barroca catalana, Antoni Viladomat i Manalt.⁴⁹

L'expressió barroca continuaria al segle XVIII. L'església d'estil tardogòtic dedicada el 1526, va ser ampliada de 1675 a 1685 pel millor arquitecte català del sis-cents, fra Josep de la Concepció, conegut amb el nom del *Tracista*. Ampliació insuficient per encabir una població de Mataró, que creixia ràpidament gràcies al binomi vi/port franc.

L'any 1685 començarien les obres de l'actual i potent nau central, obra de l'enginyer militar milanès Ercule Torelli,⁵⁰ testimoni del programa contra-reformista romà a donar esplendor al culte catòlic amb tota l'assemblea unida, sense racons, davant de l'altar.⁵¹

Després de cinquanta anys de treballs, es va procedir com en l'anterior església de 1526. Calia proveir-se, ara, d'un nou orgue i d'un nou retaule major. Si a començaments del segle XVI s'havia contactat amb els orgueners Miquel Serdanya i Joan Massiques, aquest darrer mataroní,⁵² ara es faria amb Antoni Boscà,⁵³ la millor casa d'orgueneria del Principat de l'època. Pel que fa al nou retaule major, hi passarien tres dels tallers més importants de la Catalunya del set-cents. De la mà de Carles Moretó, en resultaria una obra de gust del darrer barroc amb imatges de Salvador Gurri i pintures sobre tela de Pere Pau Montanya, aquest dos darrers autors ja imbuïts de les noves idees estètiques del neoclassicisme.⁵⁴

Aquest darrer moviment va ser substituït a mitjan segle XIX pels gustos neomedievalistes tan estimats pel romanticisme.⁵⁵ A Santa Maria, hi haurà el primer retaule neogòtic de Catalunya, el de la Immaculada, obra de Francesc Daniel Molina i Casamajó, amb una imatge de l'escultor de façana de la basílica de Montserrat, Agàpit Vallmitjana. La nova capella del Sagrament,⁵⁶ que acull també la imatge del Sagrat Cor de Jesús, adoptaria l'estil neobizantí gràcies al seu arquitecte, el mataroní Emili Cabañes i Rabasa.⁵⁷ Seria decorada pel pintor barceloní Enric Monserdà seguint les passes del romanticisme pictòric Overwerk, i pavimentada amb mosaics elaborats per les mateixes mans que van fer els del Palau de la Música Catalana, les de Marius Maragliano.

L'estètica romàntica i neomedieval, que aniria evolucionant més tard cap al modernisme, també influiria en la capella de música de Santa Maria, aleshores dirigida per mossèn Manuel Blanch i Puig.⁵⁸

La centralitat de Santa Maria en l'expressió artística d'«un pueblo tan católico como lo es el de Mataró», com el va definir el liberal demòcrata jamanci i catòlic fervent Joan Amich i Alsina el 1843, també afectava, des de feia segles, la música. La capella de música,⁵⁹ nascuda l'any 1600 per mitjà d'una concòrdia entre el rector i el Consell municipal de Mataró, era composta, l'any 1848, quan es va estrenar la *Missa de les Santes* i inaugurar el tren, per disset places: la del mestre de capella, l'organista, cinc cabiscols cantors, dos

xantres, quatre supernumeraris i l'escolania, formada per quatre escolans de grana o vermells, com es coneixien pel color de la sotana que portaven sota el roquet, per diferenciar-los dels «blaus», els que ajudaven a l'altar.

Santa Maria va acollir com a organista, durant cinquanta anys, de 1830 a 1880, el famós músic cec de Mataró, i *Silver Medal* de la *Royal Society* de Londres, Jaume Isern i Colomer,⁶⁰ que havia fet els seus primers passos musicals a la parroquial. La casa de l'interpret, continuador de la nòmina d'organistes titulars de Santa Maria, iniciada el 1591, seria el centre del gran cercle musical del Mataró romàntic. Vora el mestre Isern es formarien Nicolau Guanyabens⁶¹ o mossèn Blanch, autor de la famosa *Missa de Glòria*, coneguda entre nosaltres com de les Santes, obra que va consagrar el seu deixeble espiritual i musical Francesc de Paula Mas i Oliver, futur successor seu a la capella de música⁶² i, des de 1915, bisbe de Girona. També a la capella de música, i sota el mestratge dels seus membres, es va formar el cèlebre Joaquim Cassadó⁶³ o mossèn Molé, ànima del futur Orfeó Mataroní. Sense l'esmentada capella de Santa Maria, no es pot explicar la tradició musical del Foment i de la seva Acadèmia Musical Mariana. I, sense aquesta darrera, l'aplicació de la reforma litúrgica de Sant Pius X, que ens deixaria com a testimoni la construcció del gran i actual orgue monumental de Santa Maria, del gran taller català d'orgueneria Gaietà Estadella.

El segle XX seria època per acollir obra dels noucentistes Lluís Bonet Garí, arquitecte, i Joaquim Ros i Bofarull, escultor, fins i tot, d'un aleshores represaliat Josep Puig i Cadafalch, de qui, per comprendre'l, no es pot obviar les seves profundes conviccions catòliques, a més de patriòtiques, o dels artistes locals Jordi Arenas, Jordi Puiggalí o Perecoll.⁶⁴

JUSTÍCIA I CARITAT

El fet més revolucionari de la història del continent europeu, que el forjarà com a unitat i que donarà a la seva civilització la vocació universal que la distingeix i que la fa superar tota barrera ètnica, cultural o nacional, va ser la progressiva conversió a la fe cristiana de la seva població. Un llarg procés de gestació que es va allargar fins al baptisme dels darrers pobles bàrbars, a les acaballes de l'alta edat mitjana.

Europa i Mataró són inexplicables sense el cristianisme, no només pels testimonis artístics

que ens han deixat els segles pretèrits, sinó per la influència en el que aparentment no es veu. L'humanisme transcendent cristià ha amarat i amara bona part de l'ideal de família més comú entre nosaltres, com també els principis fonamentals que hi ha darrere la majoria del nostre ordenament jurídic. A casa nostra tenim moltes dificultats per reconèixer que la utopia cristiana, que no quimera, és origen de les més nobles de les aspiracions de la nostra societat occidental, també a nivell local. Què ha impossibilitat aquest reconeixement que ens aboca a no poder-nos definir?

Per una banda, la filosofia de la història de la Il·lustració dels segles XVIII i XIX ens va presentar la història europea com un procés d'emancipació de la raó, respecte d'una edat mitjana obscurantista per culpa d'una Església que hauria adulterat el cristianisme primitiu. El problema és que no hi ha cap altra institució a Europa que hagi donat tant de suport a l'extensió de l'educació i als estudis científics durant les edats mitjana i moderna, que l'Església. I que això continua essent cert per l'edat contemporània, ara darrera de l'Estat. La història de les universitats europees o l'actual reconstrucció del mite Galileu, en són un exemple. Si algú hagués de fer la història de l'ensenyament científic a Mataró, hauria de dedicar un bon espai als gabinets de física, química i ciències naturals escolars dels col·legis catòlics de la ciutat.⁶⁵

A l'anterior visió, es va sumar la filosofia de la història marxista dels segles XIX i XX que ens va presentar la història com un procés d'emancipació dels explotats contra els explotadors i el cristianisme com a opi del poble. El problema aquí està que no hi ha hagut cap altra institució a Europa que no sigui l'Església, i en especial la catòlica, que hagi insistit tant a reivindicar la igualtat de la dignitat de tot ésser humà, fins i tot, la dels més desfavorits i maltractats. Si un analitza en profunditat aquest tema descobrirà aquest substrat, no només en les reivindicacions dels remences del segle XV, sinó també en moltes reflexions del socialisme pre-marxista i, fins i tot, i sembla una paradoxa, d'un anarquista com Joan Peiró.

La filosofia de la història del tradicionalisme catòlic, tampoc ens posa les coses fàcils. Aquesta interpretació de la història europea, que ja es pot observar a començament del segle XIX amb romàntics com Chateaubriand, tendeix a idealitzar l'autenticitat de tots els aspectes de la vida d'una societat que s'autoanomena cristiana. Això ho veiem ben clar a les pàgines del *Semanario de Mataró*. Tots sabem, i més amb el passat franquista, que «no era oro todo lo que relucía». El propi Evangeli ens dona la solució

contra la temptació de les etiquetes: «per les seves obres els coneixereu».

Com apropar-se, doncs, a l'aportació cristiana a Europa i, en el nostre cas, a Santa Maria de Mataró, en el camp de la dignitat de la persona, de la dona, dels més desfavorits, de la família, del dret o del progrés econòmic?

El cristianisme i, especialment, el catolicisme, no negava ni nega ni destrueix la creativitat humana, ni la seva autonomia, ni els seus fruits: les diverses formes polítiques, econòmiques o culturals, mai negades *per se*. El cristianisme no descobrirà la validesa de la raó, ni inventarà la família, ni el Dret, ni les escoles, ni l'assistència social, ni la democràcia, ni el lliure mercat. Ni el Consell municipal de Mataró el 1419, sempre autònom respecte a la parròquia i nascut de la revolta contra el senyor feudal de Mata. En el primer hospital, el de Santa Magdalena, i les primeres escoles, naixeran a Mataró per voluntat del Consell. El primer mercat apareixerà autònomament fruit de l'augment de població. Res d'això és fruit dels eclesiàstics mataronins. Això no era ni és feina seva. El que fa el cristianisme és donar a tot un sentit transcendent, un objectiu, fer-ho tot agradable a Déu, que és Amor. Fent això amb fidelitat a l'Evangeli, cristianitzant cultures, valors, tradicions, formes polítiques o sistemes de producció econòmics, les creacions humanes tendeixen a integrar-se i a desenvolupar-se amb coherència cap al Bé, en majúscules. Aquesta és la interpretació cristiana de la història.

1. La família no és una creació cristiana. Però sí que el matrimoni sigui entès com un acte lliure de la voluntat dels contraents, els quals desitgen que aquesta unió duri tota la vida. Un compromís contret davant de Déu i els homes. Davant de les conseqüències de la promiscuïtat, de les dones embarassades o dels fills nascuts abans del matrimoni, que eren abandonats per pares que volien estalviar-se els compromisos d'alimentació i cria, s'entén perquè el rector de Santa Maria, doctor Joan Palau lluités contra la falta de publicitat en els enllaços de les parelles a finals del segle XVI.

2. El Dret no és una creació cristiana. No són pas pocs, però, els historiadors del Dret que reconeixen l'aportació cristiana en la salvaguarda i defensa del Dret, del Dret Romà, el Civil, com a element civilitzador. I que la cristianització del Dret Romà, amb la introducció d'un personalisme transcendent, és una fet cabdal de la història europea i dels Drets humans. A escala local, un aspecte d'aquesta revolució silenciosa es pot veure en el fet de l'establiment d'una notaria, existent ja l'any

1178, a Santa Maria.⁶⁶ Es tracta d'un fet molt habitual a tota l'Europa medieval i, aparentment, gris, però clau per a la pau social, per evitar conflictes i per al progrés econòmic. Una peça vital de la seguretat jurídica, de la lluita contra l'arbitrarietat que s'aconsegueix de la plasmació en document públic i còpia en arxiu dels acords entre diverses parts, compres i vendes, establiments etc... o per fer valer la voluntat d'un subjecte, donacions entre vius, testaments, etc.

3. El mercat no és una creació cristiana. Però ja hi ha qui s'ha aturat a estudiar els lligams entre l'aportació cristiana i el desenvolupament del comerç europeu des de l'edat mitjana. La defensa d'un marc de pau social i de seguretat en els tractes, és clau perquè siguin possibles els mercats de llarg abast. Per al cas de Catalunya, el mataroní d'adopció Esteve Albert va dedicar a aquest tema el seu llibre divulgatiu *L'obra social i política de l'abat-bisbe Oliba* (1966). No és cap casualitat que el mercat de Mataró, consagrat pel privilegi de 1294 de Jaume II el Just,⁶⁷ estigués instal·lat *in sacra* *Materone*, com diu el capbreu de Pere de Màrgens iniciat el 1369, és a dir, dins de l'espai d'immunitat eclesiàstica de les trenta passes de l'església parroquial de Santa Maria. Un fet cabdal de cara a la concentració de la població del terme del castell de Mata i que donarà com a fruit la vila de Mataró.

4. L'activitat manufacturera tampoc és una creació cristiana. Però, per què eclesiàstics com els rectors de Mataró promovien i emparaven els gremis? Sense normatives estatals, la societat europea d'època medieval i moderna havia d'auto-regular-se a nivell local.⁶⁸ Sense sistemes de protecció social estatals o de companyies d'assegurances de contingències no mercantils, tot s'havia d'esperar de l'autoorganització a escala ciutadana. Santa Maria va acollir, fins i tot físicament, els gremis de Mataró, origen de les capelles laterals adossades a la nau central.⁶⁹ Els beneficis sobre la comunitat que oferien en l'esfera de l'ordenació de la producció i de la protecció dels seus membres més indefensos (cohesió del col·lectiu, col·locació d'infants orfes, preus i qualitats mínims etc.) ho justificava. Novament, trobem el doctor Joan Palau com a motor a finals del segle XVI. L'ultraliberalisme econòmic de la Il·lustració atacaria les ineficiències dels gremis, fins que n'aconseguiria la seva destrucció durant la primera meitat del segle XIX, també a Mataró. Abocats al capitalisme salvatge de la revolució industrial, pels catòlics més preocupats pel social, com el resident perpetu de Santa Maria, el futur bisbe Mas, els gremis actuarien, a finals del segle XIX i inicis del XX, de referents

històrics per reivindicar i legitimar la bondat de la sindicació i la negociació col·lectiva actuals. La defensa de la doctrina social de l'Església de la necessitat d'organització dels treballadors, també en l'esfera de la producció, i la simpatia pel moviment cooperativista de papes com Pius XI, acabarien donant la raó al doctor Mas.

No ho van tenir fàcil els catòlics i mossens més desperts de Santa Maria, i ara ja de Sant Josep, com Joaquim Coll i Regàs,⁷⁰ per defensar que el camí eren les reformes socials i laborals per millorar les condicions del proletariat; per defensar el paper d'uns sindicats necessaris però que no fossin destructius, o d'un Estat que havia d'augmentar el seu paper econòmic sense ofegar la iniciativa privada, o per defensar en el fons una tercera via entre l'ultraliberalisme econòmic de l'època i la revolució marxista o anarquista.

No ho van tenir fàcil, perquè això significava trencar el cercle viciós a què havia portat la pèrdua dels béns eclesiàstics rendibles amb la desamortització de 1835 del govern liberal progressista de Mendizábal. Perduda la independència econòmica,⁷¹ l'Església a Espanya havia de demanar almoïna per poder portar a terme la seva missió i obres, i ho havia de fer a la burgesia, a qui ara, a més, se li demanava que canviés el seu pensament econòmic ultraliberal.

Aquests catòlics seglars i mossens matoronins (Mas, Cabañas, Valdé, Girbau, Mayol, Palau, etc...), sovint ignorats i valents per denunciar aquest cercle viciós, es van sumar al moviment de la Democràcia Cristiana europea. Uns catòlics que demanaven més independència econòmica, tant per a l'Església com per al proletariat, per poder construir la societat sobre les bases de la justícia i no sobre la caritat mal entesa. Aquests, conjuntament amb els proto-socialdemòcrates o socialistes no revolucionaris d'abans del 1936, són els veritables precedents o pares locals de la nostra economia social de mercat.

5. Les escoles no són una creació cristiana. Ara bé, si les escoles públiques i gratuïtes, que van néixer gràcies a la preocupació del Consell municipal,⁷² van ser molt més del que es podia esperar dels segles XVI al XIX, és gràcies a eclesiàstics, primer els residents de Santa Maria i després els escolapis,⁷³ que s'hi van implicar amb un gran despreniment personal i econòmic. El mateix podem dir pel que fa a la primera escola de nenes, establerta el 1846 a l'antic convent de Sant Josep. Aquesta, i les dues següents de noies, totes elles gratuïtes per a les noies treballadores, la Divina Providència i el Cor de Maria, es basaven de

facto en la consagració de les religioses i en l'organització que van fer els preveres residents de Santa Maria, Marc Castanyer i Seda, Narcís Isart i Carbonell, Ramon Anglada i Castillo o Miquel Gironès i Albanell.⁷⁴

Malgrat no fossin de propietat eclesiàstica, les escoles nocturnes i gratuïtes per a gent treballadora que va promoure l'Ateneu Mataronès,⁷⁵ des de mitjan segle XIX, es basaven de facto en professorat provinent del camp del voluntariat catòlic. Després del 1868, aquesta tasca va ser continuada per les escoles nocturnes de la Joventut Catòlica del resident de Santa Maria el doctor Josep Nunell i Blanch, més tard per la institució continuadora d'aquesta, el Cercle Catòlic.

Després, vindrien les escoles de nenes del monestir de benedictines de Sant Benet de Mataró (ara traslladat a Montserrat), de la Coma –les franciscanes dels Sagrats Cors– i de les franceses⁷⁶ o germanes de la Misericòrdia de Moissac, promogudes, respectivament, per l'ecònom de Santa Maria doctor Bonaventura Castellà, mossèn Miquel Gironès, altra volta, i pel futur bisbe Mas, tots tres residents perpetus de Santa Maria. L'any 1887 els maristes obririen unes escoles de nois d'ambients populars. Van ser cridats pels membres de l'Associació de Catòlics, Juventut Catòlica i Conferències de Sant Vicenç de Paül, que es movien al voltant del doctor Josep Nunell i Blanch. Escola marista, anomenada del Sagrat Cor, que des de 1903 estaria al carrer de Sant Josep.⁷⁷ També del Cercle Catòlic, ara a la Riera, on naixeria l'escola Balmes. Panorama educatiu catòlic que es completaria amb el col·legi Valldemia, des de 1888, sota direcció dels maristes, i el col·legi Sant Antoni de Pàdua, dels salesians, fundat l'any 1905.⁷⁸

6. El teatre a Mataró va tenir la seva primera seu permanent en el Teatre Principal del carrer Nou (segle XIX), les rendes del qual eren assignades al seu propietari, l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena. Anteriorment, les representacions es feien al mateix recinte hospitalari. D'ençà de 1884, el Cercle Catòlic, fundat pel resident de Santa Maria el doctor Nunell, promourà el teatre amateur com un mitjà de lleure per als seus membres, i la seva secció teatral, la Sala Cabañes, es convertirà en una pedrera d'actors, i els seus «pastorets», *L'Estel de Natzaret*, en un referent a Catalunya.⁷⁹

L'excursionisme⁸⁰ i els primers esplais i centres juvenils mataronins, van néixer a Mataró gràcies als seglars catòlics i als mossens més actius de Santa Maria. El primer centre juvenil de Mataró, el Centre Catòlic de Sant Lluís Gonçaga, va ser

creat a mitjan segle XIX per mossèn Joan de la Creu Ferrer i Sala,⁸¹ i hi va passar un dels seus deixebles, un jove Josep Puig i Cadafalch.⁸² Pioner i modèlic a l'Estat va ser el Patronat Escolar Obrer (La Coma) per a les noies treballadores.⁸³ Anys més tard, els Lluïsos, l'esplai de les congregacions marianes de Santa Maria,⁸⁴ van ser essencials per a la difusió de l'esport entre el jovent popular mataroní.

7. L'hospital de malalts pobres, empestats i pelegrins de Santa Magdalena, va ser creat pel Consell de la *universitat* de Mataró, el Consell municipal en l'actual edifici de l'Ajuntament, espai que va acabar també acollint les reunions del propi Consell, que fins a mitjan segle XVI tenien lloc a l'interior de Santa Maria. Gràcies a la donació d'unes cases al Pou d'Avall, mossèn Jaume Sala i Pasqual,⁸⁵ prevere resident de la parroquial, va fer possible traslladar-lo on és ara, adoptant aleshores el seu nom sencer: Sant Jaume i Santa Magdalena. Tot i que era de patronat municipal, l'Ajuntament sempre va acabar nomenant com a administradors, un càrrec sense remuneració i moltes preocupacions, persones vinculades a les confraries devocionals de Santa Maria.

Del dia a dia dels malalts, en van tenir cura les Germanes de la Caritat durant el segle XIX i fins a començament dels anys vuitanta del segle XX, les seves continuadores, les Filles de la Caritat, ara responsables dels Menjadors de Sant Joaquim.⁸⁶ De finals del segle XVIII i fins al 1835 el pavelló d'homes va estar a càrrec dels Germans de la Caritat de Tomàs Sayrons. L'any 1885, gràcies al resident perpetu de Santa Maria Francesc Tolrà⁸⁷ i el matrimoni Foixà-Boter, les Serventes de Maria, dedicades a l'assistència nocturna a malalts desemparats, van fundar la seva casa de Mataró.

8. Els asils de gent gran, com els hospitals, van ser institucions per a pobres fins a la meitat del segle XX. El primer de Mataró, el de dones de Sant Josep, fundat el 1846, va ser iniciativa de l'Ajuntament. El segon, el d'homes i dones de la Llar Cabanelles, va néixer el 1874 de la concreció que del llegat testamentari d'Antoni Martí Cabanelles van fer els seus marmessors,⁸⁸ tots ells vinculats a Santa Maria. Gent com Pelegrí Ferrer, cofundador de Valldemia. Del dia a dia amb la gent gran, en tenien cura les Concepcionistes de la Mare Alfonsa Cavín en el primer, i les Germanetes dels Pobres en el segon.

Els ajuntaments liberals mataronins subvencionaven les escoles gratuïtes de Santa Anna, de nens, i de Sant Josep, de nenes, i les institucions

benèfiques de l'Hospital i els dos asils. Però el que realment va posar-hi l'escalf humà i fer que aquestes institucions no decaiguessin com a tals davant de l'oblit del dia a dia cap als més desfavorits, i de la secular manca de recursos d'una hisenda municipal mataronina, sempre faltada de diners fins a l'actual democràcia, va ser el desprement personal de les religioses i religiosos que en tenien cura.

9. Durant el segle xx, Santa Maria s'ha fet present igualment en el camp del periodisme⁸⁹ i en les noves formes de protecció i d'investigació del patrimoni documental i artístic, bàsicament en la creació del Museu Arxiu de Santa Maria i en les seves publicacions, *Fulls del Museu Arxiu* i *Sessió d'Estudis Mataronins*.⁹⁰

LA PARRÒQUIA I EL PODER PÚBLIC

Les dues dinàmiques de les relacions Església-Poder públic: el recel a la concentració de poder i la confessionalitat de l'Estat

La conversió progressiva al cristianisme de la població de la Tarraconense, va anar també acompanyada d'un bany de sang. Com hem dit, els governants romans practicaven la tolerància dels cultes excepte amb els cristians, perquè aquests es negaven a adorar la màxima autoritat pública com a divinitat, tot i que acataven el règim polític establert. D'ençà de la fi de l'Imperi romà, les relacions entre el catolicisme i el poder civil estaran marcades per dues dinàmiques.

La primera serà l'animadversió, més o menys forta, per la concentració de massa poder civil en una sola institució, fet que es pot comprovar en la teologia política de bona part dels doctors i gran pensadors de l'Església. Les causes d'aquest recel, les trobem en:

a) El record pràctic de l'holocaust contra els cristians, exercit pels emperadors.

b) En la doctrina de la subsidiarietat, que veu amb bons ulls que poca sigui la distància que separi el govern dels governats, el legislador dels legislats. I en la simpatia perquè, d'alguna o altra manera, els legislats participin en la conformació del legislador. Així, el rei medieval serà un cap militar i un jutge, gairebé mai un legislador. El Dret es basa en els usos i costums com a font principal, especialment pel que fa al Dret Civil, i en les disposicions acordades pels parlaments triestamentals. La llarga marxa cap a l'absolutisme

monàrquic ocuparà tota l'edat moderna. Al costat del desenvolupament de l'artilleria, hi haurà el desplegament de tot el pensament polític cortesà, que treballarà per imposar-se a les cauteles medievals contra la concentració del poder i posar un morrió a la teologia política dels grans pares i doctors de l'Església.

c) En tercer lloc, la por que la concentració de poder limités la pròpia llibertat interna de l'Església, com era el cas quan el poder civil abusava del patronat.

La segona dinàmica en les relacions parròquia-poder públic serà la temptació del segon d'abusar de la institució del Patronat. Una espasa de dos talls nascuda de la pràctica de la confessionalitat de la cosa pública, fruit del trajecte plurisecular d'aquell edicte de l'emperador Teodosi, dictat a Salònica el tercer dia de les Kalendes de març de l'any 380, i que establia que «tots els pobles que són governats per l'administració de nostra clemència professin la religió que el diví apòstol Pere va donar als romans». De l'any 380 dC fins al 1978, amb els parèntesis de la invasió sarraïna i les dues repúbliques espanyoles, el cristianisme catòlic ha estat la religió oficial. Un mil·lenni i mig.

Que el cristianisme hagués estat declarat per part del poder públic la religió de la comunitat significava que aquest poder polític, digui's comte, senyor feudal, *universitat* o comú de Mataró i Ajuntament, s'havia autoerigit en defensor de la Fe. L'any 1797 el rector de Santa Maria, Francesc de Verneda i Bengoni, nét d'un austriacista exiliat, encara definia l'Ajuntament com l'imperi, en el sentit clàssic del poder públic, i li reconeixia certes competències a Santa Maria com a tal. Encara avui, la reina d'Anglaterra té el títol de *faith defender* respecte a l'anglicanisme. Durant el segle xviii, l'Ajuntament de Mataró es manifestarà amb normalitat i sense pudor *patró* de la parroquial de Santa Maria. Però, què significava, a la pràctica, aquesta competència?

En primer lloc: la garantia a la comunitat de creients, també a Mataró, de l'exercici lliure i públic del culte cristià.

En segon lloc, la competència de protector públic de la Fe es concretava també en la implicació activa en els aspectes materials del culte. En el cas de Mataró, el poder públic local es va cuidar de l'Obra de Santa Maria. Ho podem documentar des del segle xi fins al xx.

Dins el concepte Obra, a la nostra població, s'hi va incloure la provisió d'un immoble, l'edifici i dels objectes i robes litúrgics mobles, el seu manteniment i millorament. Així mateix, certes despeses de consums, com la cera dels oficis generals o els sous de l'organista i del mestre de capella. Serà també responsabilitat de l'Obra la conservació i gestió de les rendes pròpies com, per exemple, els lloguers de les cases que va fer construir a mitjan segle XVIII al Fossar Xic i que encara avui podem veure.

Designar els membres de la Junta d'Obra, els obrers, tots seglars mataronins, serà competència del Consell municipal/Ajuntament del segle XV a finals del segle XIX. És a dir, des de l'alliberament del feudal i el naixement del Consell de la *universitat* o Comú de Mataró, fins a la renúncia pràctica d'aquesta potestat efectuada pels ajuntaments liberals mataronins durant la regència de la reina Maria Cristina.

En tercer lloc, ser patró de Santa Maria remetia al controvertit tema del dret de presentació dels eclesiàstics a ocupar el rectorat de la parròquia. Era molt habitual que els senyors feudals que havien pagat l'edificació d'una església i que l'havien proveït de rendes, volguessin no només quedar-se amb el dret d'administrar els aspectes materials, sinó, també, de retenir la capellania, és a dir, el dret a presentar al bisbe el candidat a ocupar la rectoria, a escollir el rector, el responsable de la cura d'ànimes de la feligresia. Ja hem vist com el bisbat no va parar fins que va poder recuperar aquesta competència l'any 1391.

Cal advertir una evidència. La confessionalitat de l'Estat és un decret administratiu que no pot abastar ni controlar l'autenticitat de la vida cristiana ni la resta d'experiències religioses. Ni que sigui al segle IV o al segle XX. L'emperador Justinià, uns cent cinquanta anys després del decret de Salònica, va clausurar els antics temples egipcis, senyal que el paganisme no havia encara desaparegut del tot i que gaudia d'algun tipus de llibertat a la pràctica. L'any 905 el bisbe de Vic Idelquer, en la consagració de l'església de Santa Maria de Lluçà, encara va haver de destruir uns ídols pagans que eren en aquell indret sagrat. Pràctiques i creences paganes s'incrustarien a la pràctica en molts cristians encara per segles. També que, malgrat la retòrica oficial de la confessionalitat de l'Estat, no cal oblidar que qui va acabar amb la presència ultrabimil·lenària dels jueus a la mateixa Roma catòlica, per mil anys capital dels Estat Pontificis, no van ser els papes, sinó les lleis racials neopaganes, com les definiria el sant pare Pius XI, d'un Mussolini pressionat per Hitler.

La llibertat civil i la llibertat de l'església. Concentració i abús de poder

a. Causes i efectes sobre la llibertat de l'Església i del poble de les usurpacions feudals

Lluís Ferrer i Clariana ja va recollir en el seu moment com l'any 1125 Guislabert, vescomte de Barcelona, va donar Santa Maria de Mataró, amb els seus delmes i pertinences, a la seva filla Arsendis i al marit d'aquesta. Que el vescomte de Barcelona, gran senyor territorial del lloc, pogués donar Santa Maria a la seva filla, podria venir del fet que la seva nissaga l'hagués dotat amb rendes o reedificat després d'alguna destrucció sarraïna. Ara, el 1125, passava com un bé privat a Arsendis i el seu marit Ramon Guillem de Castellvell, nissaga que s'havia convertit en senyors feudals de Mata pels seus lligams amb el poder comtal i vescomtal. Ens trobem, doncs, davant d'un cas de manual de l'anomenada privatització per part dels senyors feudals, de les competències públiques i de les eclesials.

Pel que fa a l'àmbit públic, el feudal patrimonialitzava com si fos un bé privat el poder de l'Estat (fiscal, policial i judicial...), que s'ajuntava amb la propietat d'una part molt considerable de la terra del terme del castell. Aquesta concentració de poder i propietat sovint ocasionava abusos i arbitriarietats, tant sobre els colons que el feudal assentava en les seves terres, com en la llibertat i justícia dels aloers o propietaris lliures del terme.

Pel que fa a l'àmbit eclesiàstic, el perill, la plaga, era col·locar parents i amics eclesiàstics de poca vàlua espiritual i costums poc edificants en les esglésies sota patronat, convertir-les *de facto* en esglésies privades.

La lluita contra els abusos feudals i el fruit de la democràcia corporativa

1. El camí del bisbat de Barcelona per treure Santa Maria d'aquesta apropiació, tindrà dos suports que s'alimentaran mútuament. El primer, serà l'esmentada reforma romana del sant pare Gregori VII, iniciada el segle XI, que aplicada a nivell local exigirà als feudals, sota penes espirituals, el retorn de les rendes parroquials als rectors nomenats pel bisbat. El centralisme romà i diocesà serà el gran instrument alliberador per lluitar contra la privatització dels senyors territorials. El passat romà, Santa Maria centrava una *Civitas*, que encara que fos *fracta*, armava d'arguments per exigir als feudals el retorn del que ells no havien creat, sinó apropiat amb la *castralització*, és a dir, l'«encastellament» del territori. Ells, els feudals, havien

aparegut entremig d'una continuïtat històrica, amb la tardoromanitat que era reivindicada pel capítol de canonges de la catedral, la institució garant dels drets històrics del bisbat i que el protegia dels períodes incerts de seu vacant. No podem passar per alt que els reis prendrien nota del mètode i començarien a exigir, com a nous *cèsars*, el retorn de les usurpacions en l'esfera de l'autoritat pública que havien fet els senyors feudals. La romanitat, reivindicada per l'Església per garantir la seva llibertat, i la lluita contra l'arbitrarietat feudal, que perjudicava també el poble menut, era ara aprofitada per la monarquia. Una transposició que podríem definir com la secularització de la reivindicació de la romanitat.

2. El segon suport serà el despertar del poble medieval com a subjecte polític, de moment dels pagesos i comerciants urbans amb una mínima independència econòmica. La propietat familiar ajuda a fer homes lliures. Aquest despertar polític va rebre el suport tàcit de l'Església i l'explícit del seus grans doctors, com sant Tomàs d'Aquino, o el pare del Dret Públic Internacional Francisco de Vitoria.

3. A nivell de Mataró es concretarà en la revolta dels mataronins contra la senyoria feudal, que va començar quan els homes lliures i els que eren colons d'institucions eclesials dins del terme del castell de Mata es van reunir el 1372 per formar sagramental, és a dir, el precedent del sometent. No ho tenien permès els que eren colons del senyor de Mata. Aquestes reunions van acabar en l'organització del sentiment antifeudal, en un assalt al castell, *amb efusió de sang*, en recaptés de fons i, finalment, a l'alliberament de l'any 1419. El monarca, interessat a debilitar el poder dels nobles, sovint arbitrari, va aixoplugar la revolta i va unir el terme del castell de Mataró a la Corona, origen de les quatre barres que conté l'escut de la nostra ciutat. També serà l'Obra, els aspectes materials, de Santa Maria, la que marxarà de l'òrbita feudal i dels seus potencials capricis per passar al govern del Comú, el conegut com a Consell de la *universitat* de Mataró fins al Decret de Nova Planta de 1716, i al seu successor l'Ajuntament.

4. De 1419 a 1716 s'obrirà una edat d'or de les relacions harmòniques entre el govern de la parròquia de Santa Maria i el govern de la vila, sense obviar episodis puntuals de conflicte de caire més aviat personalista. No és una casualitat que això coincideix amb els tres segles durant els quals la població es va veure governada primer per un consell obert i, des de 1519, per un règim electoral insaculatori anual, que oferia una circulació de

personal polític prou dinàmica per evitar la patrimonialització i concentració del poder municipal per cap partit ciutadà o clan familiar.

b. Causes i efectes de l'absolutisme sobre la llibertat de l'Església i del poble

L'augment del poder dels reis, des dels inicis del cesarisme del segle xv fins a l'anomenat absolutisme del segle xviii, es farà absorbint el dels senyors feudals, dels parlaments regionals, d'origen medieval i, finalment, moltes de les competències dels consells municipals. Aquesta erosió de la subsidiarietat política també afectarà la llibertat de l'Església.

Controlats els feudals, era ara la monarquia que feia intrusions indegudes en l'administració i vida eclesial i més en un territori, Espanya, on l'Estat fort, una novetat respecte l'època medieval, va aparèixer amb una promptitud històrica sorprenent. Nosaltres no vam tenir una església nacional protestant, com la dels països luterans. Malgrat això, ja al segle xvii la monarquia intenta mediatitzar l'Església a Espanya utilitzant la institució del patronat. L'arribada dels Borbons i del seu nou règim local, augmentarà la intensitat d'aquest abús i el traslladarà a nivell municipal mataroní durant el segle xviii. A imatge del gal·licanisme francès, la nova monarquia va fer avançar el regalisme espanyol molt més enllà del que havien practicat els Àustries. A nivell estatal, el Reial Patronat permetia els monarques espanyols posar bisbes per mitjà de la formació de les ternes que s'enviaven a Roma, o retenir i fiscalitzar els documents que la Santa Seu enviava als bisbats per mitjà de l'*exequatur*.

El Decret de Nova Planta a Catalunya es va convertir en una involució en l'accés popular a les magistratures urbanes, consagrant un model progressivament oligàrquic i dependent respecte del centralisme, cada vegada més potent, de la monarquia. Una funcionarització dels governs locals al servei del creixent absolutisme d'una Corona cada vegada més antisubsiària i centripeta.

La pràctica del Patronat municipal sobre Santa Maria es va modificar progressivament per culpa de la conversió del Consell de la *universitat* de Mataró, d'elecció anual i àmplia representativitat, en Ajuntament de regidors perpetus, vitalicis, nomenats a dit des de Barcelona entre un cercle cada vegada més reduït de famílies fidels als Borbons i aliè als interessos majoritaris de la població. De la cooperació es va passar a pressionar la lliure acció pastoral del rector.

Així, l'Ajuntament del set-cents, pretenia fer créixer la visibilitat del seu poder prop de l'altar major de l'església durant la missa i d'altres oficis religiosos, o controlar les admissions de capellans a Santa Maria per tal fer créixer el *lustre* de les cerimònies. A l'altra banda de la trinxera, el rector necessitava les rendes dels residents per promoure les bones vocacions, encara que desafinessin a l'hora de cantar, i més quan sovint provenien de famílies que no podien pagar els estudis eclesiàstics als fills. La situació dels rectors de la segona meitat del segle XVIII és la d'un pastor assetjat en la seva llibertat pel patró, és a dir, l'actuació de les famílies que controlaven l'Ajuntament borbònic mataroní gràcies a les seves predisposicions amb la nova dinastia. L'habilitat i zel apostòlic de rectors com Antoni Serch i de Boquet, Damià Sumalla i Bonabosch⁹¹ o Francesc de Verneda i Bengoni, van marcar el terreny a l'Ajuntament absolutista i van posar les bases de la vitalitat del catolicisme a Mataró el segle següent, el XIX.⁹²

La lluita contra l'absolutisme i el fruit de la democràcia individual

La nova cultura política liberal mataronina de la primera meitat del segle XIX, nascuda de l'oposició als governs cada vegada més antisubordinaris i arbitraris de Carles IV i Ferran VII, era molt ben compresa i respectada pels eclesiàstics de Santa Maria, pels escolapis i pels carmelites descalços del convent de Sant Josep. Tant pels seus lligams familiars com per la necessitat de tornar a donar un espai de llibertat a les institucions que no eren l'Estat centralista. Naixia el tradicionalisme polític catòlic del segle XIX que a la muntanya catalana seria carlí i, a marina i a Mataró seria liberal.⁹³

L'any 1813, els mataronins van voler i van escollir un Ajuntament segons la constitució de Cadis, tot i que la ciutat era ocupada pel Francès. La gairebé totalitat dels nous regidors eren catòlics, molt actius a Santa Maria i a les seves confraries pietoses. L'any 1820, la constitució de Cadis, restablerta amb el Trienni Liberal, es va llegir tota sencera des de la trona de Santa Maria. Seguida-

ment, es va cantar un *Tedeum* d'acció de gràcies que va tenir la participació entusiasta del clergat parroquial.

Al segle XIX i començaments del XX, Mataró, una ciutat plenament industrial, va ser una de les localitats menys anticlericals de Catalunya,⁹⁴ fins al punt de ser coneguda com la ciutat levítica del bisbat de Barcelona. La primera mort violenta d'un catòlic per la seva fe o d'un religiós a Mataró, en tota la seva història medieval, moderna i contemporània, seria el primer de setembre de 1936 amb l'assassinat al cementiri del Dr. Josep Samsó, rector de Santa Maria, sense judici, mirant la ciutat i perdonant els seus botxins.⁹⁵

L'aparició dels constitucionalisme parlamentari de sufragi individual és, en el Mataró del segle XIX, un nou exemple de com la llibertat política de la ciutadania enfront dels poders abusius és també llibertat per a l'Església. I a la inversa, de com els principis que reclamen llibertat per a l'Església acaben revertint a favor de la llibertat ciutadana, davant de les degeneracions en què pot derivar el poder públic: la dictadura, l'oligarquia o la demagògia o populisme.

Pier Ugo Calzolari, rector de la Universitat de Bolonya, la més antiga d'Europa, va afirmar fa poc en una entrevista que la llibertat política dels europeus respecte als seus governants —és a dir, que els ciutadans tenen identitat, llibertat i drets propis més enllà de qui els governa—, té l'origen en la defensa per part del papat de la separació i llibertat d'actuació en els assumptes eclesials respecte dels prínceps medievals i moderns.

Més de mil anys de Mataró no es poden explicar sense els més de mil anys de Santa Maria, les nostres coordenades locals en el gran escenari de la història europea i mundial. Esperem que sapiguem treure del passat, de les seves grans obres i també de les seves infidelitats, quants més ensenyaments en la construcció del nostre present i del futur.

Ramon Reixach i Puig

NOTES I REPERTORI BIBLIOGRÀFIC

1.- Història general de la ciutat amb nombroses notícies sobre Santa Maria de Mataró. Vegeu JOAQUIM LLOVET I VERDURA, *La ciutat de Mataró*, Enciclopèdia Catalunya, vols. 30 i 32, Editorial Barcino, Barcelona, vol. I i II, 1959 i 1961, 205 i 226; *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), 623. FRANCESC DE PAULA CABANYES I PRAT, *Bloc Mataroní*, 2 vol. (Mataró 1924-1925). El de 1925 amb la col·laboració de Josep Cabanyes, Marià Ribas i Joaquim Vilardebò i Llabrés. Reedicció el 1990, *Bloc Mataroní. Una manera de fer història*, Col·lecció Caps de Bou, núm. 16, 1990, 762. Conté nombroses notícies sobre Santa Maria; JOSÉ MANÉN, *Dietaris, 1869-1895*, Manuscrit. Còpies a la Col·lecció Mataró de la Biblioteca Popular de la Caixa Laietana i a l'Arxiu Municipal de Mataró. JOAN DE PALAU, *Apuntes històrics acerca de Mataró* (Mataró 1850), manuscrit, Arxiu família Palau i Soler, Mataró. MARIÀ RIBAS I BERTRAN, *Orígens i fets històrics de Mataró*, Impremta Minerva (Mataró 1934); JOSEP RIUS I RIBA, *Memorias históricas de la ciudad de Mataró*, Impremta Abadal (Mataró 1866).

Pel que fa a estudis generals sobre Santa Maria de Mataró, vegeu MANUEL BORRÀS DE PALAU, *La iglesia parroquial de Santa Maria. Domus dei et porta coeli*, manuscrit presentat al certamen literari de la festa major de les Santes de l'any 1883 i conservat a l'Arxiu de can Cabanyes d'Argentona, sèrie Z-B-68, reproduït per NICOLAU GUANYABENS I CALVET, «La primera monografia sobre l'església de Santa Maria de Mataró [obra de Manuel Borràs de Palau]», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (Mataró, octubre 1994), 41-50, amb notes de Manuel Salicrú i Puig. Una versió revisada i ampliada va ser publicada per *El Semanario de Mataró*, núms. 134, 135, 136 i 137 corresponents al novembre i desembre de 1885; FRANCESC DE PAULA CABANYES I PRAT, «Monografia històrica sobre la parroquia de Santa Maria» (manuscrit inèdit), «Datos històrics referents al temple de Santa Maria de Mataró recopilats per Joan Cabañas i Prat», *La Veu del Círcol*, 1 de febrer de 1915, Mataró; ANTONI CAMPILLO, «Ecclesia Parochialis Beatae Mariae Civitatis Mataronis», *Speculum titulum ecclesiasticorum Diocesis Barcinonae*, *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 89 (Mataró, octubre 2007), 31-41; LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple. I i II*, Publicacions de l'Obra de Sant Francesc i del Museu Arxiu Històric Arxiprestal, núms. IV i V (Mataró 1968), 173p i 1971, 384p. Tots dos volums van seguits d'un apèndix amb fotos de Santa Maria de Mataró. El segon volum, pòstum, finalitza amb un epíleg dedicat a l'autor, signat per Frederic Udina i Martorell; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La Basílica de Santa Maria», *Pensament Marià de la Costa de Llevant* (extraordinari), 13 de maig de 1928.

Pel que fa a Santa Maria en el marc de la història de l'Església a Mataró, d'ençà de la creació de les noves parròquies de la ciutat (1868, 1955 i 1965), vegeu 25 anys. *Parròquia de la Mare de Déu de l'Esperança* (Mataró 1989), 94; *El camí de les noves parròquies. 25 anys d'història a Mataró, 1965-1990* (Mataró 1990), 74; ERNEST AULADELL, «Cinquanta anys de capellà», *El Full de Mataró*, núm. 181 (Mataró, 22 d'abril de 2003), 2-3. Biografia de mossèn Joan Sabater i Sospedra, rector fundador de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat; JOSEP COLOMER I BUSQUETS, «L'església de Sant Pau de Mataró», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2005), 7-20; ROGELIO DUACASTELLA, *Mataró 1955. Estudio de sociología religiosa sobre una ciudad industrial española* (Mataró 1977), 390; JOSEP LLIGADAS I JUAN F. DE MAYA, *Cerdanyola, el barri gran de Mataró*, Col·lecció Caps de Bou, núm. 28 (Mataró 2000), 256; RAMON REIXACH I PUIG, «100 anys d'església a Mataró», *El Full de Mataró*, núm. 100 (Mataró, juliol 2001), 3-25; RAMON SALICRÚ I PUIG, *125 anys de la parròquia de Sant Josep* (Mataró 1994); RAFAEL SOLER

I FONRODONA, «Trenta anys de la vida de l'església a Mataró (1962-1992)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 47 (octubre 1993), 39-42.

2.- Sobre l'indret on s'aixeca Santa Maria en l'edat antiga, vegeu JOAN BONAMUSA I ROURE, «Tempteig a la Plaça de Santa Maria (Mataró)», *Memòria d'activitats de la Secció d'arqueologia del Museu de Mataró*, núm. 4 (Mataró 1972), 34-41; JOAN BONAMUSA I ROURE I JOSEP LLOANSÍ, «Tempteig a la Plaça Gran de Santa Maria (Mataró)», *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 1 (Mataró, gener-abril 1977), 8-16; JOAN BONAMUSA I ROURE, «Les arrels del temple basilical de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 5 (juliol 1979), 2-11; JOAN FRANCESC CLARIANA I ROIG I ROBERT LLEONART, «Dos quadres estratigràfics a la rectoria vella de Santa Maria de Mataró», *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 8-9 (Mataró, juny-desembre 1979); JOAQUIM GARCIA I ROSELLÓ, «La Basílica de Santa Maria de Mataró. Els precedents romans», *Mataró restaura Santa Maria*, editat per la parròquia de Santa Maria de Mataró (Mataró 1999), 3-8; J. ILLA, «Diverses troballes arqueològiques en el sector de Santa Maria (Mataró)», *Memòria d'activitats de la Secció d'arqueologia del Museu de Mataró*, núm. 8 (Mataró 1976), 24; IGNACIO MORENO EXPÓSITO, «Intervenció arqueològica a l'hort del rector de Santa Maria, davant del Portal Nou», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 89 (Mataró, octubre 2007), 2-3; JOSÉ MARIA PELLICER Y PAGÈS, *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro. Antigua ciudad de la España Tarraconense, Región Layetana*, Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta (Mataró 1887), 507; RAMON REIXACH I PUIG, «A la recerca del temple perdut», *El Full de Mataró*, núm. 50 (Mataró, 11 de juny de 2000), 5; «El primer gran arqueòleg i historiador mataroní. Josep Rius i Riba, entre Roma i el Romanticisme», *Mataró Report*, núm. 96 (maig 2005), 65-67; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «El temple romà d'Iluro», *La Paraula Cristiana*, any VI, núm. 72 (Barcelona, desembre 1930); *El Maresme en els primers segles del cristianisme*, Rafael Dalmau (Barcelona 1975), 140, IV lm.; «El cristianisme a Iluro», *Espania*, núm. 12, Homenatge a Pere de Palol, Abadia de Montserrat, 1996, 209-214.

3.- «Document de permuta de terres entre Aeci, bisbe de Barcelona, i els canonges de la Seu amb Oruç grec, jutge, datat el 25 de març de l'any 1008», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 90 (Mataró, gener 2008), 2-4; F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, «Els inicis de la parròquia de Santa Maria. Història de la civitas fracta fins a l'any 1008», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 90 (Mataró, gener 2008), 13-33; JOAQUIM LLOVET, «El mil·lenari de la parròquia de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 90 (Mataró, gener 2008), 9-12.

4.- GEORGE FABRE, MARC MAYER I ISABEL RODÀ, *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*, Rafael Dalmau (Barcelona 1983), 143 p. LVI lm., 18 fig.

5.- MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Recientes descubrimientos en la necrópolis cristiana de Iluro», *Mataró*, 26 d'abril de 1958; «Nuevos descubrimientos de la necrópolis cristiana de Iluro», *Diario de Barcelona*, 21 de juny de 1958; «Primeros datos sobre el cristianismo de Iluro», *Mataró*, 26 de juliol de 1958; «Excavació de la Necrópolis Cristiana d'Iluro», *Revista di Archaeologia Cristiana*, núms. 1-2 (Roma 1960). Traducció a l'italià per G. Junyent i Rafart.

6.- ROSER POU I CALVET, «La intervenció arqueològica a la basílica de Santa Maria (Mataró, Maresme). Febrer-Març de 2007», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 88 (Mataró, abril 2007), 3-5.

7.- A les fonts baptismals de Santa Maria han estat batejats els futurs bisbes Dr. Joan Palau i Marot, bisbe electe d'Elna. El Dr. Jaume Creus, vegeu RAMON SALAS I OLIVERAS, *Biografia de l'Excm. i Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, Arquebisbe de Tarragona. 1760-1825*, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Mataró (Mataró 1961), 77. Josep Benet Serra i Julià, OSB, missioner i bisbe de Daulia a Austràlia; vegeu A. PABLOS VILLANUEVA, *El ilmo. Padre José Serra, de la Orden de San Benito, obispo de Daulia. Fundador de la Congregación de Hermanas Oblatas del Smo. Redentor. Su vida y su obra* (Madrid 1922); el Dr. Francesc Mas i Oliver, bisbe de Girona (1915-1920) i Joan Godayol, bisbe d'Ayaviri (Perú).

Canonges com el Dr. Jaume Matas, vegeu JOSÉ FORNELLS I MORA, *Biografía del M.I. Sr. Dr. D. Jaume Matas y Peramás, canonge lectoral de la Seu de Barcelona per D. Joseph Fornells y Mora, pbrre, llicenciat en dret civil y canonich, batxiller en la facultat de Filosofia y Lletres y resident perpetuu de la esglesia parroquial de Santa Maria d'exa ciutat. Solemnitat literarimusal de les Santes de 1891 en lo Círcol Católich d'Obrers*, Establiment tipogràfic de Felicià Horta carrer d'Argentona, núm. 29 (Mataró 1891); el Dr. Francesc Puig i Esteve, el Dr. Josep Graciós i Coll, Joan de Palau i Bonet i Manuel Font i Codina a Barcelona (segle XIX), Marià Pou i Català a Girona (segle XVIII); Pere Arquer i Rovira a les seus de Cadis i Saragossa (segle XIX) o Pelegrí Salvet i Oms a Jaca (segle XIX).

Missioners com el P. Llorenç Maria Viñas de Mataró, caputxí, vegeu JOSEP DE CALASSANÇ VIVES I TUTÓ, *Apuntes biográficos y cartas del P. Lorenzo Mª de Mataró* (Milà 1890); o el P. Josep Recoder, vegeu JOAN BUSQUÉ, prevere, «Mort del Molt Reverend P. Josep Recoder i Annexy de la Congregació de Sant Vicenç de Pau. Esbós biogràfic», *El Pensament Marià* (Mataró, 19 de gener 1921).

I d'altres eclesiàstics destacats fora de la ciutat, vegeu LLUÍS FERRER I CLARIANA, «El Dr. Jaume Alsina i Pi i el convent de la Divina Providència», *Diario de Mataró*, 24 de maig de 1969; RAMON REIXACH I PUIG, «Mossèn Salvador Nonell i Bru, un pescador d'ànimes al servei de Déu (Mataró, 1918-2004)», *El Full de Mataró*, núm. 226, 12 de setembre de 2004, 2-3; «Benedictins mataronins en la darrera il·lustració catalana. Aprent amb Sofia», *Mataró Report*, núm. 90, novembre 2004, 63-65.

8.- JAUME GONZÁLEZ-AGÀPITO, «Cinquanta anys de la concessió del títol de basílica menor a Santa Maria. Primera part: el títol de basílica menor, estudi canònic», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 2 (juliol 1978), 19-27; «Cinquanta anys de la concessió del títol de basílica menor a Santa Maria. Segona part: La concessió del títol», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 3 (desembre 1978), 5-9.

9.- Sobre les capelles més properes a Santa Maria, vegeu F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, «L'Esperança: d'ermita a parròquia», *El Full de Mataró*, núm. 239, (Mataró, 12 de desembre de 2004), 239. FRANCESC DE PAULA CABANYES I PRAT, «La capella de Sant Sebastià de Mataró. Ressenya històrica», Publicacions del Diari de Mataró, 1928. JOSEP COLOMER I BUSQUETS, «L'ermita de Sant Simó», *VIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1992), 57-66; «L'ermita de Sant Simó. Mataró. Documentació històrica (II). De 1611 a 1690», *IX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1993), 133-142; «L'ermita de Sant Simó. Mataró. Recull de dades històriques (III). De 1691 a 1700», *X Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1994), 127-136; «L'ermita de Sant Simó de Mataró. Recull de dades històriques (IV). Segle XVIII», *XI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1995), 27-42; «L'ermita de Sant Simó de Mataró (1750-1800)», *XII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1996), 211-224; «L'ermita de Sant Simó. Documentació històrica (VI)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1997), 55-65; «L'ermita de Sant Simó.

Documentació històrica (VII)», *XIV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1998), 141-162; «L'ermita de Sant Simó. Documentació històrica», *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1999), 65-77. RAMON REIXACH I PUIG, «Santa Magdalena, advocada de Mataró», sobre la capella de Santa Magdalena de la Riera, vegeu l'apartat (2.7) dedicat a l'hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «La capella de Sant Sebastià», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 15 (desembre 1982), 3.

Sobre les creus i capelles de carrer, vegeu FRANCESC DE PALAU CABANYES I PRAT, «La Creu de Terme i la font», *Diari de Mataró*, 4 i 8 de gener de 1929; CARMEN ESPRIU I FERNÁNDEZ, «De la creu d'en Fogueres del Torrent a la font del Camí Fondo», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 60 (Mataró, gener 1998), 19-30. MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La Cruz de la Rambla», *Mataró*, 25 de setembre de 1940; «El Santo Cristo d'En Tarascó», *Mataró*, 25 de novembre de 1940; «El Crucifijo -d'en Mascaró-», *Mataró*, 20 de febrer de 1941; «El Santo Cristo -d'en Boet-», *Mataró*, 18 de març de 1941; «Crucifijos mataroneses», *Mataró*, 9 d'abril de 1941; «D. Eduardo Toda Güell y el Monasterio de Poblet», *Mataró*, 29 d'abril de 1941; «Crucifijos mataroneses», *Mataró*, 10 de maig de 1941; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Les capelletes dels carrers de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 22 (abril 1985), 25-27.

10.- MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Descubrimientos arqueológicos en la capilla de San Jaime de Traià», *Mataró*, 12 de gener de 1954; «Iglesia de San Cugat y San Jaime de Traià, Iglesia de San Martín de Mata y descubrimientos prehistóricos en Canyamars», *VIII Reunión de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*, 23 d'octubre de 1955 (Madrid 1956).

11.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Valldeix*, Publicacions de l'Obra de Sant Francesc i del Museu Arxiu Històric Arxiprestal, núm. III (Mataró 1966), 95p. Pròleg d'Agustí Duran i Sanpere.

12.- JOSEP ANTONI CERDÀ I MELLADO i JOAN ROLDÓS I SANS, «Troballa de terrissa catalana a l'església de Sant Miquel de Mata (Mataró, El Maresme)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 52 (abril 1995), 27-32; LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Dades històriques de Mata*, mecanoscrit datat el 16 de gener de 1970, Documentació de Mata, Museu Arxiu de Santa Maria; MARC JIMÉNEZ I MARZO i JOSEP ANTONI CERDÀ I MELLADO, «Noves dades sobre l'església de Sant Miquel de Mata arran d'un tempteig arqueològic», *Laietana*, núm. 11 (Mataró 1998), 125-160; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, *Notes històriques de Mata*, Editorial La Hormiga de Oro (Barcelona 1933); «Sant Martí de Mata», *Diari de Mataró*, 11 de novembre de 1933; «Sant Martí de Mata», Agrupació Científico-Excursionista (C.C.O.). I Aplec a Sant Martí de Mata, 11 i 12 de novembre de 1933; «Les capelles i ermites mataronines. Sant Martí i Sant Miquel», *Pensament Marià de la Costa de Llevant*, 10 de maig de 1936; MARIANO DEL SOL, «Directori de la Yglesia de Mata, compost per lo Rnt. Mariano del Sol pbrre. vicari de Mataró. Año 1857», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 40-44.

13.- Sobre la història de Santa Maria durant l'edat mitjana, vegeu ESTEVE ALBERT, *D'Iluro a Mataró. El Maresme del segle V al segle XIII* (Mataró 1973); LLUÍS FERRER I CLARIANA, «Santa Maria de Ciutat Freta», *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. XXXVII (Barcelona 1965), 361; «Mataró a l'edat mitjana», *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. XL, Balmesiana, 1968; ORIOL QUADRADA I DAMONT, «Els límits de Mataró i la parròquia de Santa Maria. D'Alarona a l'actual municipi», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 6

(desembre 1979), 4-14; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró, Santa Maria i Sant Martí de Mata. Del seu origen fins al segle XVI», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 4-14; JOAQUIM LLOVET I VERDURA, «Santa Maria en l'origen i fixació del primitiu nucli urbà de Mataró i en la defensa de la vila (s. X-XVII)», *Mataró restaura Santa Maria*, editat per la parròquia de Santa Maria de Mataró (Mataró 1999), 9-16; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Origen remot de la Capilla de Santa Maria de Mataró», *Estrella de Burriac*, Cabrera de Mar, 1 d'abril de 1951; «L'antic temple parroquial de Santa Maria de Mataró», *Museu*, número de 1950, Mataró, 6-10.

14.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Els cementiris de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 13 (abril 1982), 18-33.

15.- Per mitjà d'una concòrdia. Els canonges van conservar però el dret a percebre els drets econòmics de la Capellania establerts, que ja portaven descomptats els corresponents al rector.

16.- Sobre la rectoria, el seu patrimoni i els seus drets econòmics, vegeu «Alous del rector de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 21-28; «Alous del rector de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 8 (juliol 1980), 28-40; i «Senyories directes del rector de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 28-38; JOSEP MARIA FRADERA I BARCELÓ, «Algunes qüestions a l'entorn del delme eclesiàstic, a partir del de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 4 (abril 1979), 2-12. Es tracta d'una versió abreujada d'«Algunes qüestions a l'entorn del delme eclesiàstic, a partir del de Santa Maria de Mataró», *I Col·loqui d'Historia Agrària dels Països Catalans*; «Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835», *Primer col·loqui d'Història Agrària* (València 1983); JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII (II). La gestió del quotidià, Mataró*, Caixa d'Estalvis Laietana (2005), 447 pp.; CARLES MARFÀ I RIERA, «El Llibre de Capbreus i alous del Sr. Rector de Mataró que es va fer el 1626», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 38-39; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Les cases de la rectoria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 1 (abril 1978), 2-10; «Notes sobre la propietat de l'església i cementiri de Sant Miquel de Mata», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 40 (abril 1991), 33-37.

17.- JOSEP XAUBET I VILANOVA, «El primer document propi de la parròquia de Santa Maria. El delme del peix del 1296», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 17-21.

18.- Rectorologi, vegeu MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Breu història de la Comunitat i rectors del temple parroquial de Santa Maria de Mataró», *Museu*, número de 1949, Mataró, 101-111. De 1574 fins a 1685 consten com a rectors, en una relació ara per ara incompleta, el doctor Joan Palau i Marot, matoroní, rector (1574-1595), que va morir essent bisbe electe d'Elna; el doctor Joan Calvó, documentat l'any 1600; Valentí Pladesans, rector (1607-1610); Jaume Prats, rector (1614-1617); Pere Pau Pou, de Mataró, rector (1619-1631); Pere Folquer, rector (1631-1638); Pau Calopa, rector (1640-1643); Antoni Cros, rector (1644-1647) i Antoni Partella, de Mataró, rector (1647-1685).

De 1685 a 1936 van ser rectors de Santa Maria de Mataró el doctor Pau Llorenç, prevere, natural de Cadaqués, catedràtic de Filosofia a la Universitat de Barcelona i qualificador del Sant Ofici, rector de Mataró de 1685 a 1708, que va prendre possessió el 12 de juny de 1685; el doctor

Ignasi Castells, prevere, va exercir d'ecònom entre el doctor Llorenç i el doctor Riera; el doctor Ramon Riera (+1738), prevere, natural de Cardedeu, rector de Santa Maria de Mataró del 9 d'octubre de 1708 a 1727, que havia estat rector de Sant Vicenç de Mollet, i un cop va renunciar al rectorat, va continuar vivint a la ciutat fins a la seva mort. El doctor Francesc Llauder i Tomàs (Mataró 1693-1754), prevere i doctor en Dret Civil i Canònic, fou rector de Santa Maria de Mataró de 1727 a 1754. Entre el doctor Llauder i el doctor Serch, fou ecònom de la parroquial el doctor Pau Sants, prevere; el doctor Antoni Serch i de Boquet (Solsona 1703-Barcelona 1764), prevere, va regir la parròquia de 1756 a 1764. Havia estat canonge de la col·legiata de Sant Joan de les Abadesses. Va morir circumstancialment a Barcelona el 27 d'octubre de 1764. Entre el doctor Serch i el doctor Vila, la parròquia fou governada per l'ecònom doctor Sebastià Riber, prevere, natural de Moià, que n'era vicari; el doctor Benet Vila, prevere, natural de Besalú, fou rector de Santa Maria de 1765 a 1772. Va morir a Mataró el març d'aquest darrer any. Fou enterrat a la cripta dels Dolors; entre el doctor Vila i el doctor Vilaseca, fou ecònom de la parroquial el doctor Miquel Vinyals i Giralt (Mataró 1729-1810), prevere; el doctor Bernat Vilaseca i Riba (Oristà c. 1721-Mataró 1775), prevere, fou rector de 1772 a 1775. Va morir a Mataró el 18 d'octubre de 1775. Entre els doctors Vilaseca i Sumalla, el doctor Miquel Vinyals i Giralt va tornar a exercir d'ecònom; el doctor Damià Sumalla i Bonabosch, prevere, natural de Sant Llorenç de Cerdans, fou rector de Santa Maria de 1776 a 1793. Va morir a Barcelona el 1801, on residia com a rector emèrit, jubilat, de Mataró; el doctor Francesc Verneda i de Benzone (1730-1807), prevere, natural de Fiume a la Carniola austríaca, fou rector de Mataró de 1793 a 1807. Va morir a la capital del Maresme el 12 de desembre de 1807. Vegeu RAMON REIXACH I PUIG, «El Dr. Francesc Verneda (1793-1807), el pastor assetjat pel patró. Regalisme municipal i llibertat pastoral a la Catalunya de finals del s. XVIII», *Església, societat i poder a les terres de parla catalana*, Actes del IV Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudi de parla catalana, celebrat a Vic el 20 i 21 de febrer de 2004 (Valls 2005), 207-224. Amb la mort del rector Verneda es van nomenar dos coecònoms, que van regir la parròquia fins que la fi de la Guerra del Francès va possibilitar el retorn al sistema d'oposicions i es va poder cobrir la rectoria en propietat. Joan Antoni Altamar i Viaplana (c. 1764-1809), prevere, fou ecònom de 1807 a 1809; era vicari de l'Hospital des de 1797. Jeroni Casalins i Figueres, prevere, natural de Sant Celoni, va compartir l'economat amb Altamar de 1807 a 1809; va morir a Mataró el 2 de maig de 1809. L'any 1809 per tercera vegada, el doctor Miquel Vinyals i Giralt (Mataró 1729-1810), prevere i resident perpetu de la parroquial, fou nomenat ecònom, aquest cop fins a la seva mort. I el doctor Pau Sanmartí (Barcelona 1777-1859), prevere, fou nomenat ecònom el febrer de 1809. Era vicari de Santa Maria des del 9 de febrer de 1804.

Els rectors nomenats durant el segle XIX van ser Marià Sanabre i Cendrós (Rodonyà de la Selva c. 1758 - Mataró 1837), prevere, prengué possessió de la rectoria de Mataró en propietat el 19 de desembre de 1814; va morir a Mataró el 20 d'octubre de 1837. Miquel Tunyí i Casanoves i el doctor Joan de Palau Soler i Bonet van ser coecònoms des del 21 d'octubre de 1837. L'agost de 1847, amb la marxa de Palau, Tunyí va quedar com a únic ecònom fins al 1848, any que, acabada la Guerra Civil, es va poder nomenar un nou rector normalitzades les oposicions a la carrera parroquial. Gabriel Batllavell i Prats (Molins de Rei c.1812 - Mataró 1854), prevere, va ser rector de Mataró de 1848 a 1854. Va prendre possessió el 21 de desembre de 1848; Miquel Tunyí i Casanoves, prevere, va ser rector del 18 d'agost de 1857 fins a la seva mort, el 13 de març de 1858. Després del traspàs del rector Batllavell, havien ocupat l'economat de la parroquial

Marià Mora i Oliver, el setembre-novembre de 1854 i el propi Tunyí, del 29 de novembre de 1854 fins que va ser nomenat rector. Sebastià Feliu i Cubeñas (Sitges c.1813 - Mataró 1863), prevere, va ser rector de Mataró d'agost de 1859 fins a la seva mort; Francesc Pla i Llovet, prevere, natural de Calella, rector de 1865 a 1888. Des de 1882 va residir a Calella arran d'un atac de feridura que el va deixar invàlid. Vegeu «Rdo. D. Francisco de A. Plá y Llovet, pbro. Cura-párroco de Santa María de Mataró», *El Semanario de Mataró*, 25 de febrer de 1888, 3-4. El doctor Francesc de Paula Codina i Molins (Igalada 1842 - Vic 1917), que era capellà de Valldemia, va ser regent de Santa Maria de 1882 a 1884 durant la impossibilitat del rector Pla; el doctor Bonaventura Castellà i Pujades (Mataró 1830-1902), prevere, natural de Mataró, va ser regent del 23 de gener de 1884 al 19 de febrer de 1888, i ecònom des d'aquest dia fins al 17 d'abril de 1893; el doctor Pau Costas i Miquel, prevere, natural de Capellades, va ser rector de 1893 a 1904. Va morir el 16 de juliol de 1921. Vegeu «El Rnt. Dr. D. Pau Costas, Pbre, Primer Director de la Congregació Mariana d'aquesta Ciutat», *El Pensament Marià*, 19 de juliol de 1921.

Els rectors nomenats durant el segle XX van ser: De 1904 fins a la presa de possessió del seu successor, el doctor Josep Roig, va exercir com a ecònom de la parroquia el matoroní doctor Francesc Mas i Oliver, prevere, futur bisbe de Girona; el doctor Josep Roig i Casanelles (Badalona 1861 - Mataró 1919) va prendre possessió de la parròquia el 5 de juny de 1905. Va morir l'11 de juliol de 1919, essent-ne rector. Vegeu FÈLIX CASTELLÀ I NUNELL, «Esboç biogràfic», *Lo Pensament Marià*, núm. 312 (Mataró, 1 de novembre de 1919), 244-246. Número extraordinari dedicat a glossar la vida del doctor Josep Roig i Casanelles. D'aquesta data fins al primer de setembre va exercir com a ecònom el doctor Fèlix Castellà i Nunell, prevere; el doctor Josep Samsó i Elies va ser ecònom de 1919 a 1924 i rector de 1924 fins al seu assassinat el primer de setembre de 1936 durant la Guerra Civil; el dia 29 de febrer va ser nomenat ecònom Joan Roig, substituït al cap de pocs mesos per Joan Massó i Jacas, que fou ecònom fins a l'any 1942; Antolí Vancell, rector (1942-1956); Francesc Pou i Ginesta, rector (1957-1993). Va prendre possessió el 31 de març de 1957. Vegeu MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Mn. Francesc Pou i Ginesta, rector de Santa Maria, in memoriam», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 58 (Mataró, abril 1997), 2; el matoroní Josep Colomer i Busquets, rector (1993-1997); Joan Barat i Graell, rector des del 31 d'agost de 1997. Vegeu Editorial, «Mn. Joan Barat, rector de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 59 (Mataró, octubre 1997), 1.

19.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Mataró i els canonges de Vilabertran», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 51 (Mataró 1995), 12.

20.- Joan B. Castanyer va prendre possessió el 9 de juny de 1801.

21.- JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII (II). La gestió del quotidià*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2005), 447 p.

22.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Mataró i els canonges de Vilabertran», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 51 (gener 1995), 6-15.

23.- CAYETANO BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX* (Barcelona 1915-1917); RAMON REIXACH I PUIG, «La vida monàstica i Mataró», *El Full de Mataró*, núm. 218 (Mataró, 6 de juny de 2004), 2-3; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La desaparició de dos

convents matoronins l'any 1835», *Diari de Mataró*, Extra Santes 1935, 17-20; *Dos convents matoronins desapareguts l'any 1835*, Edició de bibliòfil de vint exemplars, Impremta Minerva (Mataró 1935).

24.- LLUÍS ALBERTÍ, «150è aniversari del naixement del cardenal Vives i Tutó», *El Full de Mataró*, núm. 203 (2004), 2-3; ANTONI MARIA DE BARCELONA, *El cardenal Vives i Tutó* (Barcelona 1916); ÀNGEL FÀBREGAS I BLANCH, «Avantpassats i familiars del cardenal Vives i Tutó», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 78 (Mataró, gener 2004), 8-15; RAMON REIXACH I PUIG, «A 150 anys del seu naixement. Vives i Mataró», *Mataró Report*, núm. 82 (març 2004), 63-65; VALENTÍ SERRA DE MANRESA, *El cardenal Vives i Tutó: caputxí, servidor de l'Església de Roma i de Catalunya*, conferència pronunciada el 30 d'octubre de 2003, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2003); *El cardenal Vives i l'Església del seu temps* (Barcelona 2008).

25.- BERNARDO ESPINALT Y GARCIA, *Atlante español o Descripción General, geográfica, cronológica e histórica de España, por Reynos y Provincias*, Capítulo XI, Corregimiento de Mataró (Madrid 1783), 83-93.

26.- Sobre la biografia d'alguns dels residents perpetus, especialment de la segona meitat del segle XIX, vegeu «Nota biogràfica del Dr. Fèlix Castellà i Nunell», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 62 (Mataró, octubre 1998), 31; JOAN BUSQUÉ, prevere, «Josep Nunell i Blanch», *Diari de Mataró*, 4 de gener de 1921; FÈLIX CASTELLÀ I NUNELL, *Esbozo biográfico del Reverendo don Pedro Agustí y Vilardebó, Presbítero, Beneficiado de la parroquia Iglesia de Santa Maria de Mataró y Capellán Protector de la Administración de las Santas Julianana y Semproniana por D. Felix Castellá, Pbro.*, Imprenta H. Abadal (Mataró 1910); JOSÉ FORNELLS I MORA, «Ramon Anglada, pbro.», *El Semanario de Mataró*, 17 de gener de 1891; *Necrología del Rdo. D. Gerónimo Vila y Vallmitjana, pbro.*, Tipografía de F. Horta, calle Argenton, 29 (Mataró 1892); *Apuntes biográficos del Rdo. D. Miguel Gironés y Albanell, pbro, residente perpétuo de la iglesia parroquia de Santa María de Mataró y decano de su Rda. comunidad, Mataró*, F. Horta (1894); *Apuntes biográficos del P. Fr. Ramón Bernadet y Riera, dominico exclaustro y beneficiado de la iglesia parroquia de Santa Maria de Mataró. Por el Rdo. Dr. d. J. F. y M. Pbro. Comunitario de la misma Iglesia*, Establecimiento Tipográfico de H. Abadal, Riera, 48 (Mataró 1897); *Apuntes biográficos del malogrado compatriota Rdo. D. Francisco Frigola y Graupera, Pbro, capellan del Santo Hospital de San Jaime y Santa Magdalena, Abadal (Mataró 1898); JAUME GONZÁLEZ-AGÀPITO, Bibliografía de Mataró: Els clergues del segle XVIII*, Rafael Dalmau, (Barcelona 1976), 247 p.; IGNACIO, «Biografía del Rdo. D. Juan de la C. Ferrer y Sala, Pbro.», *El Semanario de Mataró*, núm. 28 (27 de juny de 1885), 1-5; DR. FRANCISCO DE PAULA MAS I OLIVER, *Biografía del Rdo. Sr. D. José Fornells y Mora, Pbro. (1838-1902) Licenciado en Derecho civil y canónico, Bachiller en la Facultad de Filosofía y Letras y residente perpétuo de la Iglesia Parroquia de Sta. María de Mataró. Por Dr. Francisco de P. Mas y Oliver, Pbro. Licenciado en Sagrada Teología y Beneficiado de la misma Iglesia* (Mataró 1902); JOSÉ NUNELL I BLANCH, «Recuerdo del Dr. José Bofarull, Pbro.», *El Semanario de Mataró*, 20 de setembre de 1890, Mataró, 2-3; *A la buena memoria del reverendo Sr.D. Buenaventura Castellá y Pujadas, presbítero licenciado en Sagrada Teología, ex-ecónomo de la parroquia de Santa María de Mataró y residente perpétuo de la misma, Imp. Abadal (Mataró 1902); RAMON REIXACH I PUIG, «Francesc Tolrà, el pare espiritual de les Siervas», *El Full de Mataró*, núm. 133, Mataró, 5 de maig de 2002, 5.*

27.- AA DD, «Sant Francesc d'Assís i la família franciscana a Mataró», *El Full de Mataró*, núm. 187 (5 d'octubre de 1003), 4-6.

28.- Sobre la presència carmelitana a Mataró, vegeu GABRIEL BELTRAN I LARROYA, «Carmelites descalços de Mataró (1588-1875)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14 (Mataró 1982), 18-20; «Carmelitas descalzas de Catalunya y Baleares: Documentación Histórica (1588-1988)», *Monumenta Historica Carmeli Teresini*, núm. 10 (Roma 1990), 1011-1018; CARMELITES DESCALCES DE MATARÓ, «IV Centenari de la mort de Santa Teresa de Jesús. Les Tereses i Mataró», *Crònica de Mataró* (Mataró, octubre-novembre 1982); JOSEP MARIA MADURELL I MARIMON, «Diego Pérez de Valdívia en Barcelona», *Analecta Sacra Tarraconsensia*, XXX (Barcelona 1957); MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La restauració del retaule Major de Sant Josep», *Diari de Mataró*, 6 de desembre de 1934; «L'església de Sant Josep», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14 (juliol 1982), 21-30; «L'antic convent de les Tereses», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19 (abril 1984), 30-41; JOSEP MARIA ROQUÉ I MARGENAT, «Història d'un censal de les Carmelites Descalces de Mataró», *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1999), 165-171; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «El llibre de la fundació del convent de carmelites descalços de Sant Josep de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14 (juliol 1982), 5-17. Transcripció de la «Relació breu de la fundació del convent de Sant Joseph de la vila de Mataró, de descalços de Nostra Senyora del Carme», a les pp. 39-42.

29.- Sobre la presència franciscana a Mataró, vegeu BASILI de Rubí, *Necrologi dels caputxins de Catalunya i Balears 1578-1944* (Barcelona 1945); *Els caputxins de Barcelona al segle XVIII* (Barcelona 1984); J. MONTALT, «El convent dels Pares Caputxins. La crema i destrucció de l'any 1835», *El Pensament Marià*, 24 de juliol de 1935, 10-15; JOSEP POU I PARERA, *El convento y comunidad de monjas capuchinas de Mataró en el transcurso de dos siglos* (Mataró 1931), 59-64; RAMON REIXACH I PUIG, «El camí de Sant Francesc», *El Full de Mataró*, núms. 15, 16, 17 i 18 (Mataró, 3, 10, 17 i 24 d'octubre de 1999), p. 6, p. 6, p. 6 i p. 6; «Cinquanté aniversari del Carmel de Mataró a Cirera», *El Full de Mataró*, núm. 230 (Mataró, 10 d'octubre de 2004), 2-3; «Alguns apunts de la vida dels caputxins a Mataró», *XVI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2000), 105-110; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «El valuós conjunt de pintures del convent de les monges caputxines de Mataró destruït el juliol de l'any 1936», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 12 (desembre 1981), 15-21.

30.- F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, «La festa del Corpus Christi i la Confraria de la Minerva de Mataró», *El Full de Mataró* (Mataró, 13 de juny de 2004), 2-3; RAMON REIXACH I PUIG, «L'Eucaristia i la Pau», *El Full de Mataró*, núm. 138 (Mataró, 9 de juny de 2002), 2-3. Article la repercussió a Mataró del Congrés Eucarístic; NICOLAU GUANYABENS I CALVET, *Els gegants de la ciutat de Mataró* (Mataró 1999); *L'àliga de Mataró, 400 anys* (Mataró 2001).

31.- Sobre els sants patrons i copatrons de Mataró, vegeu JOSEP MARIA COLOMER I PANADERO, *Mataró al mil cinc-cents*, Caixa d'Estalvis Laietana, (Mataró 1969), 213 p., XIII lm. Es tracta d'un extracte de *La vida a Mataró en el segle XVI*, mecanoscrit del mateix autor, Col·lecció Mataró de la Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana; LLUÍS FERRER I CLARIANA, «La Capella de Sant Desideri, i la seva restauració», *Museu*, número de 1948, Mataró, 31-34; *San Desiderio, lector y mártir, patrón de la ciudad de Mataró* (Mataró 1942); RAMON REIXACH I PUIG, «Els patrons de Mataró», *Mataró Report*, núm. 111 (agost 2006), 69-71; «Santa Magdalena,

advocada de Mataró», *El Full de Mataró*, núm. 9 (Mataró, 18 de juliol de 1999), 6.

32.- «Cronologia i testimonis de les santes Juliana y Semproniana», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 2 (juliol 1978), 3-6; «Resultat de la votació feta per a proclamar les Santes com a patrones de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 2 (juliol 1978), 28-31; LLUÍS ADAN I FERRER, «El cartell de les Festes de les Santes de 1894», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 52 (abril 1995), 42-43; F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, «La festa de les Santes i la seva processó», *El Full de Mataró*, núm. 222 (Mataró, 4 de juliol de 2004), 2-3; RAFAEL AMAT I DE CORTADA (BARÓ DE MALDÀ), *Copia del passeig, y detenció de dos dias 27 y 28 de juliol, en la Ciutat de Mataró ab lo motiu de las Solemnes festas de las Gloriosas Verges Martirs Paysanas las Santas Juliana y Semproniana, y 29 seguent, de paseig a la vila de Calella, any 1799*. Fragment del manuscrit que es troba a l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Ms A-10. Reproduït per *Museu*, número de 1948, Mataró, 80-81 i número de 1949, 82-90; FRANCESC DE PAULA CABANYES I PRAT I FÈLIX CASTELLÀ I NUNELL, Memòria explicativa de les festes celebrades a la ciutat de Mataró ab motiu del XVI centenari del Martiri de les Santes Juliana y Semproniana (Mataró 1907); FRANCESC DE PAULA CABANYES I PRAT, «Fulls d'història matoronina: Les festes de les Santes de l'any 1853», *Diari de Mataró*, 17 de juliol de 1923; «Contribució de la noblesa i dels gremis a les festes de la Setmana Santa», *Diari de Mataró*, Extraordinari de Santes de 1925; MANUEL CAMIN, *Sermón que en el segundo día de la solemne traslación de las insignes reliquias de las santas vírgenes y mártires Juliana y Semproniana* (Mataró 1783), Juan Abadal; RAMON CASAS I BUSQUETS, *Notes sobre la tradició de les Santes* (Mataró 1979); JOAQUIM CASAS I BUSQUETS, «Apunts sobre la Missa de les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1983), 30-36; LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Testimoni del culte a les Santes Juliana i Semproniana, en el monestir de Sant Cugat del Vallès i a Mataró*, Administració de les Santes (Mataró 1961); JOSEP LLIGADAS, *Juliana i Semproniana, les Santes*, Centre de Pastoral Litúrgica (Barcelona 2004); JOAQUIM LLOVET I VERDURA, «El problema de l'origen de les Santes Juliana i Semproniana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. II (Barcelona 1953), 47-53; «El baró de Maldà en les festes de les Santes de l'any 1792», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 11 (juliol 1981), 44-52; «Carta del M.R.P. Fr. Ivan Gaspar Roig y Jalpí... al M.R. Doctor Antoni Partella rector de la Villa de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 2 (juliol 1978), 8-14; «Convit a les festes de les Santes a l'any 1806», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 29 (juliol 1987), 50-51; «La primera societat per accions de Mataró: La companyia d'assegurances marítimes sota la protecció i empara de la Sagrada Família, sant Desideri i les santes Juliana i Semproniana», *III Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1987), 77-85; «Biada versus les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 62 (Mataró, octubre 1998), 26s; «Reposició d'una làpida de les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 75 (Mataró, gener 2003), 2-3; «El pare Roig i Jalpí, les santes Juliana i Semproniana i l'arqueologia matoronina», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró, abril 2004), 11-15; JOSÉ NUNELL I BLANCH, *Sucinta relación de la Patria y culto de las Santas Virgenes y mártires Juliana y Semproniana* (Mataró 1910); ANTONI MARTÍ I COLL, «Notícies inèdites o poc conegudes sobre les Santes», *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2007), 169-176; JAUME MATAS I PERAMÀS, *Memorias de la Patria, Martirio y Culto de las Bienaventuradas vírgenes y mártires Juliana y Semproniana que a gloria de las mismas Santas, sus patricias, y a honra de la Ciudad de Mataró, publica D. Jaime Matas*,

Canónigo lectoral de la Santa Iglesia de Barcelona y Socio de la Real Academia de Buenas Letras de dicha Ciudad, Impremta de Eulalia Piferrer, vídua, impresora del Rey (Barcelona 1777); DR. FRANCISCO DE PAULA MAS I OLIVER, *Memoria sobre el culto y devoción que los mataroneses han tributado a las Santas Juliana y Semproniana* (Mataró 1919); JOSÉ MARIA PELLICER Y PAGÈS, *Mataró. Synthesis historial d'aquesta ciutat en relació ab sa major gloria las Santas patronas y patrycias Juliana y Symphroniana Verges y Martres* (Mataró 1902); RAMON REIXACH I PUIG, «Les urnes de les Santes de 1939», *El Full de Mataró*, núm. 10 (Mataró, 25 de juliol de 1999), 76; «Les Santes i el cristianisme al Nord d'Àfrica. Seguint l'estel de sant Cugat», *Mataró Report*, núm. 87 (juliol/agost 2004), 67-69; «Voltaire(s) versus les Santes», *Mataró Report*, núm. 99 (juliol 2005), extraordinari Santes, 65-67; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Un manuscrit inèdit referent a les Santes», *Diari de Mataró*, Extraordinari de les Santes 1933; «La festa de les Santes de l'any 1799», *Diari de Mataró*, Extraordinari de Festa Major 1935; «Les relíquies de les Santes Juliana i Semproniana i la seva entrada definitiva a Mataró, l'any 1835», *Diari de Mataró*, Extraordinari de Festa Major 1935; «Mataró y sus Santas», *Mataró*, Extraordinari de les Santes 1939; JOSEP RIUS I RIBA, *La Gloria de Iluro. Tragedia en honor de las S.S. V.V. y M.M. Juliana y Semproniana, hermanas, hijas de la ciudad de Mataró, antigua Iluro*, Impr. de A. Bergnes y Cia, Calle de Escudellers núm. 13 (Barcelona 1834); MARIA ENCARNACIÓ SOLER I ALOMÀ, «Fiestas de las Santas en el año de la victoria. Una mostra del patrimoni cinematogràfic recuperat a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 48 (gener 1994), 42-49; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Les relíquies de les Santes a Sant Cugat del Vallès», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 2 (juliol 1978), 15-19; *La capella de les Santes Juliana i Semproniana* (Mataró 1987), 24p; «Santa Maria de Sant Cugat del Vallès i les relíquies de les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 34 (abril 1989), 2-5.

33.- «300 anys de la venerable congregació de la Mare de Déu dels Dolors», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 48 (gener 1994), 3-5; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Un capítol de la petita història de la capella dels Dolors», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 89-91; «La venerable Congregació dels Dolors de la parròquia de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (octubre 1990), 12-21; «Un ritual del segle XVIII de la processó dels Dolors», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró, abril 2004), 4-10.

34.- *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 60. Editorial, «La Basílica de Santa Maria de Mataró declarada Bé Cultural d'Interès Nacional. Categoria Monument Històric» (Mataró, gener 1998), 1. La transcripció de la resolució es va publicar en el núm. 61, d'abril de 1998, 3-4.

35.- JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «El temple gòtic de Santa Maria de Mataró», *Lambard. Estudis d'art medieval*, vol. XIX (Barcelona 2006-2007), 96-126; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Els altars del temple gòtic de Santa Maria de Mataró i benefets dels mateixos», *Museu*, número de 1949 (Mataró), 139-142; «Origen remoto de la Capella de Santa Maria de Mataró», *Estrella de Burriac*, Cabrera de Mar, 1 d'abril de 1951; «L'antic temple parroquial de Santa Maria de Mataró», *Museu*, número de 1950 (Mataró), 6-10; «La primitiva església de Santa Maria de Mataró», *Diari de Mataró* (en diversos números), 1927.

36.- PERE MÀRTIR IBERN I REGÀS, «El campanar de Santa Maria de Mataró (dels inicis a 1739)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 21 (desembre 1984), 36-38.

37.- JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «El grup escultòric sobre el trànsit de la verge de la parròquia de Santa Maria de Mataró (s. XVI)», *XVII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2001), 115-137; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Les imatges dels apòstols de la primitiva església parroquial de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 3 (desembre 1978), 10-12.

38.- MARIA ROSA TERÉS I TOMÀS, «L'escultor Jordi de Déu i la marededéu del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 24 (desembre 1985), 44-48.

39.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, v. I (Mataró 1968), 45. Bartomeu Agell, 22 de març de 1457.

40.- JOSEP MARIA MADURELL I MARIMON, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. II-1 (Barcelona 1944), 45-46; i vol. II-2 (Barcelona 1944), 44-45; *L'art antic al Maresme (Del final del gòtic al barroc salomònic) Notes documentals*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1970), 281 p., XXIV lm.

41.- JOSEP COLOMER I BUSQUETS, PREV. «Acta de consagració de l'església gòtica de Santa Maria de Mataró, diumenge 28 d'octubre de 1526», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (octubre 1994), 13-17.

42.- PERE FOLQUER, «Memorial», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 1 (Mataró, abril 1978), 13-17; reeditat al núm. 88 (abril 2007), 38-41.

43.- JOSEP MARIA COLOMER I PANADERO, «El contracte de construcció de la capella de Sant Pere a l'església de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 32 (juliol 1988), 10-11.

44.- RAMON REIXACH I PUIG, «Ribalta a Santa Maria», *El Full de Mataró*, 21 d'abril de 2002, 5-6; CARME ESPRIU I FERNÁNDEZ, «El mestre pintor Francesc Ribalta a Mataró», *XVI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2000), 93-95.

45.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Els Llobet, constructors de retaules al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 53 (Mataró, octubre 1995), 15-19.

46.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Jaume Vendrell, fuster, escultor i arquitecte al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 56 (Mataró, octubre 1996), 35-37.

47.- AURORA PÉREZ I SANTAMARIA, «El retaule del Roser de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 30 (gener 1988), 4-9; «Iconografia del retaule de la Mare de Déu del Roser de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 39 (gener 1991), 26-33; «L'obra de Lluís Bonifaç i dels Serra al retaule del Roser de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (gener 1992), 3-7; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La restauració de la capella i retaule del Roser», *Diari de Mataró*, 6 de maig de 1931; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Valoració d'Antoni Riera, escultor de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (juliol 1985), 11-14; «Noves dades sobre Antoni Riera, escultor de Mataró. L'obra de l'església de Sant Pere Pescador», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 62 (Mataró, octubre 1998), 11; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Antoni Riera (1610-1676), un constructor de retaules desconegut», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*,

núm. 50 (octubre 1994), 18-26; «Notes a la iconografia del retaule del Roser de Santa Maria de Mataró», *V Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1989), 85-91; «Notes sobre la iconografia del retaule del Roser de la basílica de Santa Maria de Mataró (II)», *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1999), 107-112.

48.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «El retaule de Sant Nicolau a Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 36 (gener 1990), 27-32.

49.- LLUÍS ADAN I FERRER i RAFAEL SOLER I FONRODONA, «La Capella dels Dolors. Notes per a una cronologia documentada de la seva construcció i decoració», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 72 (Mataró, gener 2002), 20-24; SANTIAGO ALCOLEA, «Confirmacions d'una realitat: Antoni Viladomat i Manalt», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (octubre 1990), 22-25; *La Capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró* (Mataró 1970); JORDI ARENAS i CLAVELL, «Estudi sobre la personalitat de Viladomat i les seves pintures murals de la capella dels Dolors de la Basílica de Santa Maria de Mataró», *Museu*, número 1949 (Mataró), 32-37; JUAN AGUSTÍN CÉAN BERMÚDEZ, *Diccionario de los más ilustres profesores de Bellas Artes en España*, tom V, p. V-VII del pròleg i capítol VI, pp. 236-241 (Madrid 1800). Sobre l'obra de Viladomat a Mataró, EQUIP DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA DE MATARÓ, «L'exposició Viladomat», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 39 (gener 1991), 2-3; LLUÍS FERRER i CLARIANA, «La restauració de la Capella dels Dolors», *Museu*, número de 1948 (Mataró), 7-8; JOAQUÍN FONTANALS DEL CASTILLO, *Un recuerdo de Antonio Viladomat, el pintor olvidado y maestro catalán del siglo XVIII*, Narciso Ramírez y Cia (Barcelona 1872).

«Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos», Verdaguer, (Barcelona 1877); CARLES MARFÀ i MANUEL SALICRÚ i PUIG, «El projecte Viladomat», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (octubre 1990), 2-4; ANTONI MARTÍ i COLL, «Unes pintures de la capella dels Dolors alienes als pinzells de Viladomat?», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 67 (Mataró, abril 2000), 20-25; FRANCESC MIRALPEIX i VILAMALA, «El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755): biografia i catàleg artístic». Tesi doctoral inèdita, Universitat de Girona, 2004; «Les teles del sostre de la Sala de Juntes de la Capella dels Dolors tradicionalment atribuïdes a Antoni Viladomat. Un estat de la qüestió a partir d'un article d'Antoni Martí i Coll», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 72 (Mataró, gener 2002), 25-34; MARIÀ RIBAS i BERTRAN, «Antonio Viladomat y los lienzos de la Capilla de los Dolores», *La Capilla de los Dolores de la Basílica Parroquial de Santa Maria de Mataró*, 1945; *La Capilla de los Dolores de la Basílica Parroquial de Santa Maria de Mataró*, Mataró, 21 de maig de 1952. Posteriorment, es va fer una edició (sense data) amb el títol *La Pasión de Cristo y los Dolores de su Santísima Madre en los lienzos de Antonio Viladomat de la Capilla de los Dolores de la Basílica Parroquial de Santa Maria de Mataró*; «Les cèlebres pintures dels Dolors per Antoni Viladomat. Mataró», *La Veu de Catalunya*, 25 de juliol de 1926; «La decoració mural de la capella dels Dolors de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (juliol 1985), 15-16; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Cronologia de la restauració de la capella dels Dolors», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 1 (abril 1981), 10-12; «La llàntia de la Capella dels Dolors», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 63 (Mataró, gener 1999), 13-17; «La llàntia de la Capella dels Dolors», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 82 (Mataró, abril 2005), 10-13; «El baró de Maldà i la capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 85

(Mataró, abril 2006), 3-6; «Monner contra Camín. Una irada protesta», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 88 (Mataró, abril 2007), 6-9.

50.- LLUÍS ADAN I FERRER i RAFAEL SOLER I FONRODONA, «La construcció de l'església actual, segles XVII i XVIII», *Mataró restaura Santa Maria*. Parròquia de Santa Maria de Mataró (Mataró 1999), 29-39. AGÀPIT BORRÀS i PLANA, «Ercule Turelli: Milà + Toló + Mataró + Pamplona + San Sebastià», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 90 (Mataró, gener 2008), 34-44; «Els referents del projecte d'ampliació i construcció de la Basílica de Santa Maria, obra d'Ercule Turelli», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 91 (Mataró, maig 2008), 21-35; JOAQUIM LLOVET i VERDURA, «L'ascens social dels Boter: de sastres a Mataró a comerciants a Madrid i a benefactors de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 71 (Mataró, octubre 2001), 24-36; ANTONI MARTÍ i COLL, *Cartes d'un mestre veler*, Caixa d'Estalvis de Mataró (Mataró 1967), 140 p., VI lm; MANUEL SALICRÚ i PUIG, «La construcció de la part més alta del campanar de Santa Maria», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 57-59; MANUEL SALICRÚ i PUIG, «La construcció de l'església actual, segles XVII i XVIII», *Mataró restaura Santa Maria*, Parròquia de Santa Maria de Mataró (Mataró 1999), 17-28; MANUEL SALICRÚ i PUIG, AGÀPIT BORRÀS i PLANA i MARIONA GALLIFA i ROSANAS, «La restauració de la Basílica de Santa Maria de Mataró. Valoració de conjunt de la Basílica», *Mataró restaura Santa Maria*, Parròquia de Santa Maria de Mataró (Mataró 1999), 41-47.

51.- ANTONI MARTÍ i COLL, «Notícies del salamó del davant de l'altar major de Santa Maria, i de les marmessories d'Antoni Puig i Buñol i del seu fill Antoni Puigblanch», *XX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2004), 157-166; RAFAEL SOLER i FONRODONA, «Alguns aspectes de la religiositat del barroc», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (juliol 1985), 24-28; RAFAEL SOLER i FONRODONA, «La influència de l'escenografia teatral barroca en els espais sagrats. Uns exemples a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 61 (Mataró, abril 1998), 7-14.

52.- MONTSERRAT JARDÍ ANGUERA, «Mestres entalladors a Barcelona durant la segona meitat del segle XV i primer quart del segle XVI: de la tradició germànica a la producció local», tesi doctoral (inèdita). Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona Facultat de Geografia i Història (Barcelona 2006).

53.- FRANCESC CORTÉS i MIR, «L'orgue català durant el segle XVIII. L'orguener Antoni Boscà i l'orgue de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 48 (gener 1994), 19-33.

54.- LLUÍS ADAN I FERRER, RAFAEL SOLER I FONRODONA, «El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró, gener 1996), 25-32; MARIÀ RIBAS i BERTRAN, «El retaule major del temple parroquial de Mataró», *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 1947-1951), 365-371; MARIÀ RIBAS i BERTRAN i MARIA DOLÇA RIBAS i ROSELLÓ, *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple. Segles XVII-XVIII*, edició del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró i del propi autor (Mataró 1979); MARIÀ RIBAS i BERTRAN, «En Salvador Gurri i la seva obra a Mataró», *Diari de Mataró*, 20 de gener de 1925; «Pere Pau Montanya i Llanes i els quadres de les Santes», *Diari de Mataró*, Extraordinari de la Festa Major 1925; «Les Santes, segons els artistes Gurri i Montanya», *El Correo Catalán*, 27 de juliol de 1930.

55.- F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, «Les imatges de la basílica de Santa Maria de Mataró. Recerca documental», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 87 (Mataró, gener 2007), 11-22; SANTIAGO ALCOLEA, «La façana de l'església de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 21 (desembre 1984), 27-30; ANTONI MARTÍ I COLL, «Informació sobre l'arquitecte Miquel Garriga i Roca existent en un arxiu particular: cartes (1844-1848) i croquis de la façana de l'església de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (gener 1992), 8-21; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «La construcció de la façana de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 21 (desembre 1984), 31-35.

56.- Editorial, «Inauguració de les obres de restauració de la capella del Sagrament de la Basílica de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 74 (Mataró, octubre 2002), 6-7; FELIU ELIAS, *Enric Monserdà, la seva vida i la seva obra* (Barcelona 1926); RAMON REIXACH I PUIG, «La joia recuperada», *Mataró Report*, núm. 66 (octubre 2002), 60-65. Article sobre la capella del Sagrament de Santa Maria; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Les capelles del Sagrament de Santa Maria. Segles XVI-XX», *IV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1988), 85-95; «La capella del Sagrament de Santa Maria de Mataró - 1889», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 35 (juliol 1989), 45-54; «El mosaic de la capella del Sagrament de la Basílica de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 68 (Mataró, octubre 2000), 24-31; RAFAEL TORROELLA, «Fotografia d'estudi. La construcció de les pintures de la capella del Sagrament», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (gener 1992), 22-26.

57.- «Exposició El Modernisme a Santa Maria. Emili Cabañas, arquitecte», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 69 (Mataró, gener 2001), 6-7.

58.- Sobre Manuel Blanch i Puig, vegeu IMMA CABALLÉ I MARTÍN, «Genealogia de mossèn Blanch», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1983), 12; JAUME GONZÁLEZ-AGÀPITO, «Esbós biogràfic i obra musical de mossèn Manuel Blanch i Puig», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1984), 13-20; PERE MÀRTIR IBERN I REGAS, «L'obra musical de mossèn Blanch conservada a la secció de música del Museu Arxiu de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1983), 37-38; ANTONI MARTÍ I COLL, «Documentació sobre mossèn Blanch a dos arxius particulars», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 22 (abril 1985), 45-46; DR. FRANCISCO DE PAULA MAS I OLIVER, *Biografía del Rdo. D. Manuel Blanch, Prbo., leida en la solemne velada literario-musical que para honrar la memoria de tan caro patricio, celebró el Excm. Ayuntamiento de esta Ciudad de Mataró el 29 de julio de 1888*, Est. Tip. Establiment tipogràfic de Felicià Horta (Mataró 1889); ENRIC TORRA, «La Missa de les Santes de Mataró, de mossèn Manuel Blanch, Pvre.», *Museu*, número de 1948 (Mataró), 28-29; JORDI VALLS I FUSTER, «Mossèn Blanch, la sirena i Rossini», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1983), 21-24; LLUÍS VILADEVALL I MALGÀ, «El Rdo. D. Manuel Blanch, Pbro.», *El Semanario de Mataró*, núms. 16 i 17 (8 i 16 de setembre de 1883).

59.- Sobre la capella de música de Santa Maria de Mataró, vegeu FRANCESC BONASTRE, FRANCESC CORTÈS, FRANCESC COSTA, JOSEP MARIA GREGORI I JOSEP PAVIA, *Joan Pau Pujol. La música d'una època*, Col·lecció Caps de Bou, núm. 21 (Mataró 1994), 192 p; FRANCESC CORTÈS I MIR, «La capella de música de Santa Maria de Mataró», *Mataró Escrit*, núm. 57 (Mataró 1991), 37-47; FRANCESC COSTA I OLLER, «La capella de música de Santa Maria de Mataró», *Mataró Escrit*, núm.

57 (Mataró 1991), 37-47; JOSEP GAS, *Memorial de les festes té obligació cantar lo mestre de capella y cantors de la parrochial iglésia de Santa Maria de Mataró y juntament lo que se ha de haver de les confraries y demás que voldran fer cantar. Fonch donada la present instrucció o aranzel per lo reverend Josep Gas, mestre de capella de esta vila en ocasió que deixà lo dit magisteri y fou elegit mestre de capella de santa Maria del Mar de Barcelona, que fou en lo any 1685*. Arxiu Notarial de Mataró, C-18, foli 18-21. Arxiu de la Corona d'Aragó, reproduït per JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, «Els mestres de capella de Santa Maria de Mataró al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (octubre 1994), 38-40, nota 18; JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, «Els mestres de capella de Santa Maria de Mataró al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (octubre 1994), 27-40.

60.- Sobre Jaume Isern i Colomer, vegeu JAUME BOTER DE PALAU I RÀFOLS, «Els primers anys de Jaume Isern», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 15 (desembre 1982), 5-14; FRANCISCO CAMPDERÀ I CAMÍN, *Descripciones de algunos instrumentos para enseñar a los ciegos las primeras letras y la escritura en notas de música por Jaime Isern, ciego de nacimiento. Antecede una noticia biográfica del autor escrita por Francisco Campderà y Camín*, Impr. Francisco Oliva, calle de la Plateria (Barcelona 1837), 16 p., 6 f. de làm; MONTSERRAT GURRERA I LLUCH, «Els alumnes gratuïts de l'Escola Municipal de Música (1840-1868)», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2005), 143-156; JOSÉ MANÉN, «D. Jaime Isern y Colomer», *El Mataronés. Suplemento artístico literario. Mataronenses ilustres*, núm. I (Mataró, abril 1887); TERENCE THOS Y CODINA, *Biografías de D. Jaume Isern y Colomer y D. Carles Isern y Vinyas* (Mataró 1889); LLUÍS VILADEVALL I MALGÀ, *Els Isern íntims*, Impremta Minerva (Mataró), sd.

61.- NICOLAU GUAÑABENS I CALVET, «La música de Nicolau Guañabens i Giralt», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 15 (desembre 1982), 15-25.

62.- «Escriptura de nomenament de mestre de capella de Santa Maria, en favor de mossèn Francesc Mas i Oliver (1884)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 17 (juliol 1983), 40-43.

63.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Joaquim Cassadó i Valls i els seus fills Agustí i Gaspar Cassadó i Moreu: Els músics Cassadó», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 76 (Mataró, abril 2003), 14-23.

64.- F. XAVIER ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS I LLUÍS ADAN I FERRER, «Història d'un quadre: *El martiri de sant Cugat* de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 81 (Mataró, gener 2005), 29-46; NICOLAU GUANYABENS I CALVET, «L'escultor Joaquim Ros i Bofarull», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (gener 1992), 35-45; FRANCESC MASRIERA, «Jordi Arenas i Clavell», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 62 (Mataró, octubre 1998), 4; *Jordi Arenas, la sublimació de l'art*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Serra d'Or, núm. 361 (2006), 284p; pròleg de Carles Marfà i Riera. MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Notícia d'unes intervencions de Josep Puig i Cadafalch a Santa Maria i a les Caputxines», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 71 (Mataró, octubre 2001), 37-43; MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «El nuevo Retablo Mayor de la Basílica de Santa Maria», *Parroquia, suplemento de la Hoja Parroquial*, Mataró (juliol-agost 1948), 8.

65.- JOAN FLORENSA I PARÉS, «Els museus, eines pedagògiques», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 89 (Mataró, octubre 2007), 23-30.

66.- Sobre la notaria eclesiàstica de Santa Maria, vegeu JOSEP MARIA COLOMER I PANADERO, «El fons notarial de Mataró a l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Com fou classificat i inventariat», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27 (gener 1987), 3-4; JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, «Els inventaris notarial de Santa Maria de Mataró: interpretació socio-econòmica», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 18 (desembre 1983), 5-8; «L'escribania de Mataró, una dilatada pervivència feudal», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27 (gener 1987), 24-32; CARLES MARFÀ I RIERA, «La documentació notarial de l'Arxiu de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 6 (desembre 1979), 14-20; «El monopoli notarial a Mataró. Reminiscències feudals a l'època moderna», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 27-29; «Notaries i notaris a Mataró (segles XI-XV). Antecedents i gènesi d'una institució», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27 (gener 1987), 9-23.

67.- JAUME CASTELLVÍ I TODA, *Derecho y tradición en las ferias y mercados mataroneses* (Mataró 1950); JOAQUIM GRAUPERA, «Les fires medievals i l'origen del mercat de Mataró», *Catàleg de la 39 edició de la Fira Comercial de Mataró*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1991).

68.- «Ordenances per a règim i govern de la confraria de Sant Joan (Fusters i altres oficis del ram de la fusta). Any 1768», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 9 (desembre 1980), 34-45.

69.- JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, «L'informe Dumeni sobre associacions. Mataró, 1770», *III Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1987), 65-75; *Mataró en la Catalunya del segle XVII, un microcosmos en moviment*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2001), 343-359; ANTONI MARTÍ I COLL, «Les confraries i el gremi dels teixidors de lli mataronins (1576-1835)», *V Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1989), 55-71; RAMON REIXACH I PUIG, «Treballar abans de la Revolució Industrial. Els gremis de Mataró», *Mataró Report*, núm. 76 (setembre 2003), 67-69; RAFAEL SOLER I FONRODONA, «La capella de Sant Marc i Santa Llúcia a l'església de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 58 (Mataró, abril 1997), 43-46.

70.- RAMON REIXACH I PUIG, «Filar fi», *El Full de Mataró*, núm. 90 (Mataró, 6 de maig de 2001), 4.

71.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Els mataronins i la contribució de culto y clero», *VI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1990), 101-108.

72.- RAMON REIXACH I PUIG, «Els orígens de l'ensenyament públic a Mataró», *Mataró Report*, núm. 112 (setembre 2006), 65-67; MONTSERRAT GURRERA I LLUCH, «L'ensenyament de cecs i sordmuts al Mataró del segle XIX (1835-1868)», *XX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2004), 137-155; «Els alumnes gratuïts de l'Escola Municipal de Música (1840-1868)», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2005), 143-156.

73.- Sobre els escolapis a Mataró, vegeu ANNA COMAS I VALLS, «Josep Pujol i Rius, un escolapi mataroní (1859-1921)», *XXII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2006), 185-192; JOAN FLORENSA I PARÉS, «Ensenyament de Nàutica als Escolapis de Mataró», *Educación e Ilustración en España. III Coloquio de historia de la educación*, Universitat de Barcelona (Barcelona 1984), 451-457; «Dates de la construcció de la portada de l'església de Santa Anna de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 28 (abril 1987), 34-35; *El retaule de Santa Anna*, Escoles Pies de

Santa Anna (Mataró 1989); «La biblioteca de l'Escola Pia de Santa Anna l'any 1774», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 37 (abril 1990), 28-31; «Carles III vist des de la trona a Mataró pel P. Ildefons Ferrer l'any 1789», *VI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1990), 73-77; «Reflexions sobre el sermó per a animar la gent contra els francesos, del pare Jaume Vada», *VII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1991), 89-93; «Visió del món que ofereixen els llibres de lectura (1905-1909) del P. Josep Guañabens», *VIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1992), 103-108; «El govern interior dels escolapis durant el Trienni Liberal 1820-1823», *Analecta Sacra Tarraconensia* (1995), 561-567; «El P. Gabriel Cardona i Sala (1831-1897)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 59 (Mataró, octubre 1997), 12-15; «Ensenyament d'agrimensura als Escolapis de Mataró (1802-1815)», *La formació professional i les transformacions socials i econòmiques. Actes de les XIV Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Mataró, 17, 18 i 19 de novembre de 1999 (Mataró 1999), 59-65; «L'Atlàntida, convergència de dos genis: mossèn Cinto Verdager i el pare Tomàs Viñas», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 74 (Mataró, octubre 2002), 11-17; *L'Escola Pia de Catalunya, al servei del poble (1683-2000)*, Tarragona 2002; «Josep Puig i Cadafalch, un alumne agraït a l'escola Pia», *XVIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2002), 157-162; «Dos escolapis il·lustrats, Pp. Eduard Corsini i Ildefons Ferrer, i la seva relació filosòfica», *Miscellanea Aqualatensia*, núm. 11 (Igualada 2004), 129-139; «Els museus, eines pedagògiques», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 89 (Mataró, octubre 2007), 23-30; *Jacint Feliu i Utzet (1787-1867), protagonista de la restauració de l'Escola Pia a Espanya*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2007), 224 p; JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «L'Escola Pia de Mataró i la Guerra Civil (1936-1939)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 29 (juliol 1987), 29-37; «El germà operari Josep Guàrdia i la construcció de l'església de Santa Anna», *VI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1990), 65-71; J. LIÑAN, *El padre Tomas Viñas, escolapi mataroní (apunts per una biografia de cara endins)*, manuscrit, Nadal, 1964, Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya, 05-22/caixa 1, núm. 3; BONAVENTURA PEDEMONTE I FEU, *Tres-cents anys d'Escola Pia a Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1984); JOSÉ POCH, «El Rđmo. P. Tomás Viñas Sala, Sch. P. Esbozo biográfico», *Analecta Calasanciana*, núm. de 1964, 445-492; SALVADOR SALITJES, *Un gran humanista mataronés, el Rđmo. Padre Tomás Viñas Sala, escolapi*, discurso pronunciado en la Casa de Cultura de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Mataró (Mataró 1953); *Una gloria de lluro: P. Tomás Viñas, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Mataró* (Mataró 1964); J. SANTHA, «El P. Tomas Viñas, arxivero general e historiador de la orden de las Escuelas Pias», *Analecta Calasanciana*, núm. de 1964, 493-509; CLAUDI VILÀ I PALÀ, *Escuelas Pías de Mataró. Su historia pedagógica* (Salamanca 1972). Conté un catàleg d'escolapis naturals de Mataró, 765-778; el provincialogi, el rectorologi de Santa Anna i catàleg d'escolapis residents a la mateixa comunitat, 823-833.

74.- MARGARIDA CADENA I CORTADA, *Joaquim Masmijtjà i de Puig (1808-1886) i la seva obra educativa: Les Missioneres -Cor de Maria-*, Tesi doctoral, Departament de Teoria i Història de l'Educació, Divisió de Ciències de l'Educació, Universitat de Barcelona (Barcelona, agost 1990); MONTSERRAT GURRERA I LLUCH, «L'escola de la Junta de Beneficència de Mataró (1840-1854). Inicis i primers anys», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 45 (abril 1993), 11-18; «Els orígens de l'escola pública de nenes de Sant Josep (1836-1850). Noves dades», *XVII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2001), 79-105; «Els orígens de l'orfenat de nenes de Mataró (1847-1868)», *XVIII Sessió d'Estudis Mataronins*

(Mataró 2002), 141-156; «Els inicis de l'ensenyament de les noies obreres a Mataró (1858-1868)», *XIX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2003), 99-117; MARIA DELS ÀNGELS MAESO ESCUDERO, *Germanes Franciscanes dels Sagrats Cors, 100 anys* (Mataró 1989), 52 p; RAMON REIXACH I PUIG, «1846: Col·legi Sant Josep», *El Full de Mataró*, núm. 60 (Mataró, 1 d'octubre de 2000), 4; «145 anys de la Divina Providència. Assís enmig del brogit», *Mataró Report*, núm. 81 (febrer 2004), 63-65; RAMON SALAS I OLIVERAS, *Mataró i l'ensenyament* (Mataró 1964).

75.- JOSÉ GARCIA OLIVER, «Memoria de los trabajos hechos por el Ateneo Mataronés durante el curso académico de 1866, leida en sesión pública del día 17 febrero de 1867», Imprenta de José Abadal (Mataró 1867); «Memoria Anual del Ateneo Mataronés, leida en sesión pública del día 17 febrero de 1867», Imprenta de José Abadal (Mataró 1867); MONTSERRAT GURRERA I LLUCH, «La infraestructura educativa de l'Ateneu Mataronès i la seva rellevància en l'ensenyament d'adults. Inicis i primers anys (1854-1868)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 88 (Mataró, abril 2007), 10-28; ANTONI MARTÍ I COLL, «Una sessió literària a l'Ateneu. Mataró 1861», *VII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1991), 95-109; RAMON REIXACH I PUIG, «La Cuestión Social en una Ciudad de la Cataluña liberal», *DD.AA., Juan Biale Massé, precursor de la regulación de las condiciones de trabajo. Vida y obra*, tom. 1, Córdoba, Argentina, 111-129.

76.- MANUEL CUSACHS I CORREDOR, *Història del Col·legi Mare de Déu de Lourdes 1906-2006 «Cent anys fent camí»* (Mataró 2007); MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Fundació del Col·legi de Lourdes», *Mataró*, 9 de maig de 1956.

77.- Sobre les dues escoles maristes de Mataró, vegeu *Centenario del Colegio Valldemia 1856-1956*, Hermanos Maristas (Mataró 1956); VICENÇ ARÍS I JULIÀ, «Els Maristes del carrer Sant Josep, 1920-1930», *XVIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2002), 177-191; MANUEL CUSACHS I CORREDOR, «Col·legi de Valldemia 1855-1888. Dels inicis al seu traspàs als Germans Maristes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 85 (Mataró, abril 2006), 32-50; MONTSERRAT GURRERA I LLUCH, «L'educació física als primers butlletins del Col·legi Valldemia», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 51 (gener 1995), 16-24; «El primer projecte educatiu del col·legi Valldemia», *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2007), 151-168; ANTONI LLAMAS I MANTERO, «En record del 150è aniversari del col·legi Valldemia», *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2007), 139-149; ANTONI LLAMAS I MANTERO I JUAN J. MORAL BARRIO, *Maristes-Valldemia, al servei dels ciutadans, 1956-2006. En el 150è aniversari de la fundació del Col·legi Valldemia* (Mataró), 48p; JOSEP LLIBRE I CASALS, *Aplec testimonial del col·legi del Sagrat Cor dels germans maristes de Mataró (1887-1972)* (Mataró 1999); JOAN MORAL I BARRIO, *Història viva. Maristes cent anys a Mataró*, Col·legi Maristes Valldemia (Mataró 1988); MARGARIDA MUSET, «El Colegio Valldemia de Mataró (1855-1888)», Tesi de llicenciatura (inèdita), Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona (Barcelona 1974); RAMON REIXACH I PUIG, «Josep Goday i Casals. Cents anys de noucentisme», *Mataró Report*, núm. 108 (maig 2006), 63-65; TERRI, «Actualitat», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 33 (gener 1989), 2-3. Recull una informació sobre el Col·legi Valldemia publicat per *La Lluanera de Nova York, revista catalana de noves i gresca* l'any 1877; TERENCIO THOS Y CODINA, *Necrologia del eminente orador sagrado doctor D. Hermenegildo Coll de Valldemia*, Imprenta Barcelonesa (Barcelona 1877); *Biografia de Don Pelegrí Ferrer*, Impremta F. Horta (Mataró 1891); JAUME VELLVEHÍ I ALTIMIRA, *Terenci Thos i Codina (Mataró, 1841-1903). Un home de la Renaixença*

(Mataró 2003); «La Renaixença a Mataró: El col·legi Valldemia», *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2007).

78.- «Testament d'Antoni Cuyàs i Sampere», «Testament de Maria Sagarra i Puig», «Memòria o instrucció reservada annexa al testament de Maria Sagarra i Puig» i «Cessió de terrenys en usdefruit i ús d'edificis construïts als propis terrenys pels marmessors i hereus de confiança de Maria Sagarra i Puig en favor de la societat salesiana», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 55 (Mataró, abril 1996), 39-49; RAMON ALBERDI ET ALII, *Salesians-Mataró. Cent anys educant. 1905-2005* (Mataró 2005), 276 p; AMADEO BURDEUS, *Lauros y palmas. Crònica de la inspecció salesiana tarraconense durante la persecució roja* (Barcelona 1958); RAMON REIXACH I PUIG, «Cent anys del Col·legi dels Salesians: els precedents. Garibaldi, Don Bosco i el Sr. Cuyàs», *Mataró Report*, núm. 95 (abril 2005), 67-69; «Salesians de Mataró, Medalla d'Or de la Ciutat, 1905-2005», *Mataró Report*, núm. 103 (desembre 2005), 73-75; SALESIANS MATARÓ, «Festa a la família salesiana», *El Full de Mataró*, núm. 82 (Mataró, 11 de març de 2001), 4. Articles dedicats als salesians beatificats el 2001 que van tenir alguna relació amb Mataró. Amb un suplement al núm. 85 (Mataró, 1 d'abril de 2001), 4.

79.- Sobre el teatre en entitats catòliques en el marc de la història del teatre a la ciutat, vegeu *Els Pastorets de Mataró*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1982); «El teatre a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 80 (Mataró, octubre 2004), 1; NEUS CABOT I SAGRERA, HELENA PATRICIO I ÀVILA I TERESA SOLER I LLOBET, «La música de L'Estel de Natzaret», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 84 (Mataró, gener 2006), 43-47; JOSEP MARIA CLARIANA I COLL, «Teatre a la Sala Cabañes. De la postguerra als actes del cinquantenari», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 80 (Mataró, octubre 2004), 26-40; DD AA, *Sala Cabañes 75 anys. 1916-1991*, Sala Cabañes, coord. Josep Maria Clariana (Mataró 1991); JOAN ESQUERRA I TUÑÍ, «Teatre i diversions públiques a Mataró al segle XIX», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 85-88; CARMEN ESPRIU I FERNÁNDEZ, «Oci a Mataró: Saraus, comèdies i comedians a finals del segle XVIII», *VI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1990), 79-88; CARLES MAICAS I VALLÈS, «Apunts per una història del teatre contemporani a Mataró», *Felibrejada, butlletí del Grup d'Història del Casal*, núm. 8 (setembre 1994), 3s; «Un any de la història del teatre a Mataró (1949)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 82 (Mataró, abril 2005), 14-38; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «La Sala Infantil Catequística - La Coma», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 83 (Mataró, octubre 2005), 31-41; JAUME VELLVEHÍ I ALTIMIRA, «Aproximació a la història del teatre català a Mataró», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2005), 157-172; «El teatre del segle XIX al Maresme. Teatres, companyies, actors i circuits teatrals (1859-1895)», *XXII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2006), 163-185.

80.- VÍCTOR LIGOS I HERNANDO, *Cent anys d'excursionisme mataroní. Agrupació Científico-Excursionista (1898-1998)*, Col·lecció Caps de Bou, núm. 26 (Mataró 1999), 240p; PERE TIÓ I CASAS, «Cent anys de l'Agrupació Científico-Excursionista», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 64 (Mataró, abril 1999), 24-37.

81.- IGNACIO, «Biografia del Rdo. D. Juan de la C. Ferrer y Sala, Pbro.», *El Semanario de Mataró*, núm. 28 (27 de juny de 1885), 1-5.

82.- RAMON REIXACH I PUIG, «El jove Puig i Cadafalch», *El Full de Mataró*, núm. 118 (Mataró, 13 de gener de 2002), 5.

83.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, «La Sala Infantil Catequística - La Coma», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 83 (Mataró, octubre 2005), 31-41.

84.- FÈLIX CASTELLÀ I NUNELL, «La Congregació Mariana de Mataró», *El Pensament Marià*, 13 de maig de 1928, núm. 1071, 25-32; RAMON REIXACH I PUIG, «La Federació de Joves Cristians (F.J.C.) a Mataró», *El Full de Mataró*, núm. 214 (9 de maig de 2004), 3.

85.- «Testament de mossèn Jaume Sala, prevere de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 3 (desembre 1978), 15-18; «Localització del sortidor de mossèn Jaume Sala, actual pica d'aigua beneïda», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (abril 1980), 20; MIQUEL BRULLET I MONMANY, «Mossèn Jaume Sala, prevere», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 5 (juliol 1979), 17-25.

86.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, «El tercer centenari de l'Hospital de St. Jaume i Sta. Magdalena», *Museu*, número de 1948 (Mataró), 99-106; RAMON REIXACH I PUIG i CARLES ARRUFAT, «L'església de Sant Jaume i Santa Magdalena de l'Hospital de Mataró», *El Full de Mataró*, núms. 223 i 224 (11 i 18 de juliol de 2004), 2-3 i 2-3; «Vivint amb els malalts pobres, la comunitat resident de l'Hospital de Mataró (ss. XVIII-XIX)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 85 (Mataró, abril 2006), 7-31; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Els primers edificis i la primera capella de l'hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 56 (Mataró, octubre 1996), 38-45.

87.- RAMON REIXACH I PUIG, «Francesc Tolrà, el pare espiritual de les *Siervas*», *El Full de Mataró*, núm. 133 (Mataró, 5 de maig de 2002), 5.

88.- «Testament d'Antoni Martí Cabanellas i Casanovas» i «Escriptura de cessió del conjunt d'edificis i finca de la fundació Cabanellas a les Germanetes dels Pobres», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 55 (Mataró, abril 1996), 35-39.

89.- FRANCESC COSTA I OLLER, *La premsa a Mataró (1820-1980)*, Rafael Dalmau (Barcelona 1982), 393 p.; MANUEL CUSACHS I CORREDOR, «Pensament Marià, 100 anys», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 89 (Mataró, octubre 2007), 14-22.

90.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, «El Museu i Arxiu parroquial de Santa Maria», *Museu*, número de 1949 (Mataró), 26-28. Reproduït a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró, gener 1996), 33-36; «Obra de Sant Francesc», *Museu*, número de 1949 (Mataró), 145-149; «L'Obra de Sant Francesc. Crònica dels deu primers anys», *Mataró*, número extraordinari dedicat al Centenari de la Premsa Mataronina, 1956. Reproduït a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró, gener 1996), 36-50; LLUÍS FERRER I CLARIANA, «Museu i Arxiu Històric Arxiprestal de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró,

gener 1996), 50-54. Reproducció d'unes notes mecanografiades de l'autor (sense data); NICOLAU GUANYABENS I CALVET, «El Museu Arxiu de Santa Maria, 50 anys d'una institució matoronina», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 57 (Mataró, gener 1997), 2-13.

91.- ROSER SALICRÚ I LLUCH, «El *Directori del Pàrrocho* de Damià Sumalla. Esbós d'una estructura i organització parroquial al darrer terç del segle XVIII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 30 (gener 1988), 10-36; DAMIÀ SUMALLA I BONABOSCH, *Directori per lo Rector de la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la Ciutat de Mataró y suffragànea de Sant Miquel i Sant Martí de Mata, treballat per mi Damià Sumalla, Doctor en Santa Theologia y Cànon, Parrocho de dita Iglésia, començat als 30 setembre de l'any 1776, essent Papa Pio VI, essent Rey d'Espanya Carlos III y essent Bysbe de Barcelona lo Il·lustríssim Señor Don Gavino de Valladares y Mesía; Directori del Parrocho de la Iglesia de Santa Maria de Mataró treballat per lo Rector actual Dr. Damià Sumalla als 22 de novembre de 1780; Florilegium parochum theologicum-canonicum in quo plura ad praxim conducentia elucidantur opera, et studio Damian Sumalla presbyteri, exvicarii Generalis Diocesis Barcinonensis, S. Theologicae, Juris Canonici Doctoris, a quadraginta, amplius annis Parochi ejusdem Diocesis, Excudebat Matarone Joannes Abadal, Tipographus Bibliopola, Anno MDCCXCIV; Methodo para gobernar una parroquia publicado en francés de orden del Ilustrissimo Señor Obispo Conde de Toul, Principe del Santo Imperio, y traducido al español por un cura del obispado de Barcelona, Mataró, por Juan Abadal, Impresor.*

92.- RAMON REIXACH I PUIG, *Els pares de la República. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. xv-xvii*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2006), 424 p.

93.- REIXACH, *Els orígens de la cultura política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, s. xviii-xix*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2008) (en premsa).

94.- Sobre episodis anticlericals i anticatòlics, vegeu FRANCESC COSTA I OLLER, «Cultura de la fàbrica. Anticlericalisme i matrimoni civil al segle XIX», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 18 (desembre 1983), 35-38; SALVADOR NONELL I BRU, *El Pastor Immolat. Mn. Lluís Miquel Ticó* (Barcelona 1971); *Màrtirs de Mataró, 1936-1939* (Mataró 2002); MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La destrucció del tresor artístic matoronés», *Mataró*, 25 de gener de 1941; MANUEL SALICRÚ I PUIG, *Crònica del temps de Guerra a Mataró 1936-1939*, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (Mataró 1989).

95.- FÈLIX CASTELLÀ I NUNELL, *Pastor y víctima Rndo. Dr. D. José Samsó Elias, Pbro.* (Mataró 1940), 74p.; JOAN COMAS I PUJOL, *El Dr. Samsó i el martiri* (Mataró 1986), 76p.; SALVADOR NONELL I BRU, *El Dr. José Samsó Elías, Pàrroco-Màrtir de Sta. Ma. de Mataró* (Barcelona) y su tiempo (Barcelona 1986), 397p.; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Josep Samsó i Elias, rector de Santa Maria de Mataró (1887-1936)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 26 (juliol 1986), 2-3.